

OCUPAREA ORAȘULUI ODESSA DE CĂTRE ARMATA ROMÂNĂ ȘI MĂSURILE ADOPTATE FAȚĂ DE POPULAȚIA EVREIASCĂ, OCTOMBRIE 1941 – MARTIE 1942

Ottmar Trașcă

Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca

I. Introducere

Analiza politicii de ocupație implementată de autoritățile române în Transnistria în perioada 1941-1944 s-a bucurat de un interes deosebit din partea istoricilor români și străini. Acest interes s-a materializat de-a lungul timpului prin publicarea unui mare număr de lucrări, studii și volume de documente, ce au tratat cu precădere instaurarea și funcționarea administrației românești în teritoriul situat între Nistru și Bug, respectiv regimul de exterminare a populației evreiești aplicat de autoritățile civile și militare antonesciene¹. Studiul nostru își propune să investigheze și să reconstituie, pe baza literaturii de specialitate editate, dar și a unor surse documentare române și germane inedite, politica promovată de autoritățile militare române față de populația evreiască a orașului Odessa în primele luni ale ocupației românești, respectiv perioada dintre lunile octombrie 1941 și februarie 1942. Am ales nu întâmplător acest interval de timp, întrucât, așa cum vom vedea în cele ce urmează, el a coincis cu ghețozarea și exterminarea unui mare număr de evrei de către Armata română, apoi cu deportarea ulterioară a supraviețuitorilor în lagărele din Transnistria.

După cum este bine cunoscut, la 22 iunie 1941 Armata română s-a alăturat Wehrmachtului german în cadrul Operațiunii Barbarossa. Dacă Germania nazistă își propusese cucerirea URSS și distrugerea regimului bolșevic, participarea României a urmărit inițial obiective mult mai limitate, respectiv eliberarea

¹ Din bogata literatură de specialitate consacrată administrației românești în Transnistria și Odessa, vom menționa în mod deosebit lucrările semnate de Matatias Carp, *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România 1940-1944*, vol. III *Transnistria*, București, 1947; Alexander Dallin, *Odessa, 1941-1944. A Case Study of Soviet Territory under Foreign Rule*, Santa Monica, 1957; Ekkehard Völkl, *Transnistrien und Odessa (1941-1944)*, Regensburg, 1996; Jean Ancel, *Transnistria*, vol. I-III, București, 1998; Idem, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, București, 2003, p. 7-172; Rodica Solovei, *Activitatea Guvernământului Transnistriei în domeniul social-economic și cultural (19 august 1941-29 ianuarie 1944)*, Iași, 2004.

Basarabiei și Bucovinei de nord, provincii ce fuseseră răpite de URSS în urma ultimatumurilor sovietice din 26-27 iunie 1940². Operațiunile militare româno-germane desfășurate pe flancul sudic al frontului de est, în care au fost angrenate Armata a 11-a germană, respectiv Armatele 3 și 4 române, au evoluat pozitiv în prima fază a războiului și au avut ca rezultat eliberarea până la sfârșitul lunii iulie 1941 a Basarabiei și Bucovinei de nord, provincii care au reintrat în componența teritorială a statului român³. La începutul lunii august 1941, în urma unui schimb de scrisori cu Adolf Hitler⁴, conducătorul statului român a decis ca Armata română să continue operațiunile militare alături de Wehrmacht în adâncimea teritoriului sovietic. Deși participarea forțelor române la războiul sovieto-german a fost inițial acceptată și sprijinită de opinia publică, precum și de clasa politică românească, continuarea operațiunilor peste fluviul Nistru, în adâncimea teritoriului sovietic, a fost criticată virulent de opoziția democratică proaliată, reprezentată de Partidul Național Țărănesc și de Partidul Național Liberal, dar și de o parte considerabilă a populației, a corpului ofițeresc și nu în ultimul rând a Marelui Stat Major. Motivul acestei opoziții trebuie căutat pe de o parte în teama cercurilor amintite ca România să nu apară drept stat agresor în fața puterilor aliante, pe de altă parte, în dorința acestora de a prezerva potențialul militar al României în vederea soluționării pe calea armelor a diferendului teritorial cu Ungaria în chestiunea Transilvaniei de

² Pentru contextul intern și internațional în care România a fost nevoită să accepte ultimatumurile sovietice, vezi pe larg Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, București, 1991, p. 92-96; Valeriu-Florin Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de al doilea război mondial*, Iași, 1995, p. 149-191; Ion Constantin, *România. Marile Puteri și problema Basarabiei*, București, 1995, p. 62-100.

³ Pentru cooperarea militară româno-germană pe frontul de est, vezi îndeosebi Hans Doerr, *Der Feldzug nach Stalingrad. Versuch eines operativen Überblickes*, Darmstadt, 1955, p. 55-116; Alexandru Duțu, *Între Wehrmacht și Armata Roșie. Relații de comandament româno-germane și româno-sovietice (1941-1945)*, București, 2000, p. 57-97; Friedrich Forstmeier, *Odessa 1941. Der Kampf um Stadt und Hafen und die Räumung der Seefestung 15. August bis 16. Oktober 1941*, Freiburg im Breisgau, 1967, *passim*; Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, București, 1994, p. 171-192; Manfred Kehrig, *Stalingrad. Analyse und Dokumentation einer Schlacht*, Stuttgart, 1974, p. 45-69, 131-276, 456-473; Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad. Viziunea românească asupra tragediei din Cotul Donului și Stepa Calmucă*, București, 1992, *passim*; Gosztony Peter, *Hitlers fremde Heere. Das Schicksal der nichtdeutschen Armeen im Ostfeldzug*, Düsseldorf-Wien, 1976, p. 140-153, 196-237, 291-328, 350-355.

⁴ În scrisoarea adresată la 31.07.1941 lui Adolf Hitler, conducătorul statului român, Ion Antonescu, comunica decizia sa de a „merge până la capăt în acțiunea ce am pornit la răsărit împotriva marelui dușman al civilizației, al Europei și al țării mele: bolșevismul rus. De aceea nu pun niciun fel de condiții și nu discut cu nimic această cooperare militară”. În scrisoarea sa de răspuns din 14.08.1941, Hitler s-a declarat de acord cu intențiile exprimate de Ion Antonescu, oferindu-i inclusiv preluarea administrației Transnistriei. Pentru schimbul de scrisori Hitler-Antonescu, vezi *Akten zur deutschen Auswärtigen Politik 1918-1945, Serie D: 1937-1941, Band XIII. 1, Die Kriegsjahre, 23 Juni bis 11. Dezember 1941*, Göttingen, 1970, doc. nr. 167, p. 220-221; doc. nr. 204, p. 262-263 (în continuare se va cita ADAP).

nord⁵. Dimpotrivă, mareşalul Ion Antonescu a susţinut necesitatea continuării operaţiunilor militare alături de Wehrmachtul german, invocând în sprijinul deciziei sale motive de natură militară, politică şi, nu în ultimul rând, de prestigiu. Din punct de vedere militar, el a susţinut că oprirea trupelor române pe aliniamentul fluviului Nistru era imposibilă atâta timp cât Wehrmachtul continua operaţiunile militare, iar Armata Roşie opunea o rezistenţă îndârjită înaintării germane. În opinia sa, trupele române - în calitate de aliatale Armatei germane - nu puteau să se oprească pur şi simplu la frontieră şi să privească cu arma la picior desfăşurarea ulterioară a campaniei din Rusia, ci, dimpotrivă, ele trebuiau să participe în continuare în mod activ la operaţiuni până când Armata Roşie ar fi fost învinsă definitiv⁶. Al doilea motiv principal – cel politic – invocat de mareşalul

⁵ De exemplu, într-un memoriu argumentat din 18 iulie 1941, principalul lider al opoziţiei democratice şeful Partidului Naţional Ţărănesc – Iuliu Maniu –, atrăgea atenţia conducătorului statului asupra faptului că lupta dusă de Armata română în vederea recuperării Basarabiei şi a Bucovinei de nord nu era o agresiune „cu intenţia de cucerire, intenţii care trebuie să ne fie străine, ci urmarea unei invazii care trebuia respinsă din primul moment”. În schimb, cântărind riscurile ce rezultau din angajarea României într-un război de cotoşire alături de Puterile Axei, liderul ţărănist se considera dator – „ca nu cumva mai târziu să fiu făcut vinovat de reticenţe, de echivoc, sau de lipsă de vigilenţă, atât de necesare în vremuri de azi” –, să protesteze împotriva participării României la un război de agresiune: „Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori faţă de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru alt obiectiv decât Bucovina sau Basarabia, în tovărăşie de arme cu Ungaria şi cu Axa, care ne-au rupt printr-un act arbitrar, neratificat de nimeni, o parte importantă a ţării noastre, vătămând-ne teritoriul, mândria şi onoarea noastră naţională. Chiar şi tovărăşia de arme de până acum, impusă de împrejurări, este cât se poate de supărătoare, câtă vreme încă nu am primit nicio satisfacţie în problema Transilvaniei”. În continuare Iuliu Maniu se pronunţa ferm împotriva participării în continuare la războiul germano-sovietic şi mai ales împotriva prezentării participării Armatei române ca o contribuţie la „războiul sfânt contra Rusiei”, pe considerentul că toate energiile trebuie canalizate „pentru România Mare, cu toate provinciile sale”, prin urmare în vederea redobândirii Transilvaniei de nord. Cf. *Mareşalul Ion Antonescu. Epistolarul Infernului*, Bucureşti, 1993, doc. nr. 25, p. 190–197; într-un raport înaintat Berlinului la 7 august 1941, ministrul plenipotenţiar german la Bucureşti, Manfred von Killinger, a încercat să diminueze însemnătatea acestei opoziţii: „Însemnătatea politică a trecerii Nistrului a condus la reacţia – chiar dacă neînsemnată – a unor grupări ale opoziţiei”. Cf. Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Berlin, R 29702, Büro des Staatssekretärs-Rumänien, Band 7, E 149866. Telegramm Nr. 2503 der deutschen Gesandtschaft Bukarest vom 07.08.1941, gez. Killinger (În continuare se va cita PAAAB).

⁶ În şedinţa Consiliului de Miniştri din 5 septembrie 1941, mareşalul Ion Antonescu a expus pe larg motivele militare ce au stat la baza deciziei sale de a continua operaţiunile dincolo de fluviul Nistru: „În circumstanţele internaţionale de azi, pe ce ne puteam sprijini situaţia noastră? Pe germani. Nu ne sprijinim pe Germania, suntem sfârtecaţi. Dacă o făceam la timp, scăpam Statul Românesc. Şi în lupta pe care o purtăm, puteam eu, când se băteau germanii cu ruşii, după ce am luat Basarabia, puteam să mă opresc? Sau să fi făcut cum spun unii: să fi aşteptat, că ne-ar fi dat-o, la pace, englezii? Puteam să stau cu braţele încrucişate, când germanii se băteau cu ruşii şi să aştept ca să ni se dea Basarabia de către englezi? Şi dacă am pornit la luptă, fără Germania nu ne puteam lua Basarabia [...] Şi după ce le-am luat cu ajutorul Armatei Germane, puteam să mă opresc la Nistru? Puteam eu să spun: Eu mi-am luat partea mea, mă opresc aici? [...] Ar însemna să dezonorez şi Armata şi poporul român pe veci. Ar fi o dezonoare pentru noi să mă fi dus până la Nistru şi să le fi spus nemţilor apoi: la revedere”. Cf. *Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Antonescu*, vol. IV

Antonescu era strâns legat de primul și avea în vedere crearea premiselor în vederea refacerii frontierelor României Mari. Conducătorul statului era ferm convins că, prin participarea necondiționată și masivă a Armatei române la campania din est și, totodată, prin respectarea integrală a angajamentelor economice, politice și militare asumate față de Germania, România va obține „merite” la nivelul conducerii Reichului – evident, în detrimentul Ungariei –, fapt ce-l va determina pe Adolf Hitler să revizuiască decizia din 30 august 1940 și să restituie României Transilvania de nord. Această convingere era împărtășită inclusiv de majoritatea ofițerilor și militarilor români, precum și de o parte semnificativă a opiniei publice, astfel că, deși Armata română a continuat să participe la operațiunile de pe frontul de est din 1941-1942 cu contingente militare considerabile, adversarul principal al României nu a fost considerat U.R.S.S., așa cum ar fi fost de așteptat, ci ... Ungaria⁷.

II. Crearea Guvernământului Transnistriei și cucerirea Odesei.

Administrația românească în Transnistria a fost introdusă în a doua jumătate a lunii august 1941. Astfel, în cadrul scrisorii din 14 august 1941, Hitler propunea conducătorului statului român, printre altele preluarea sarcinii asigurării siguranței teritoriului dintre Nistru și Nipru⁸. În afara considerentelor administrative și militare, oferta Führerului avea la bază inclusiv motivații de natură politică.

(iulie-septembrie 1941), alcătuit de Marcel – Dumitru Ciucă și Maria Ignat, București, 2000, p. 569 (Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 5 septembrie 1941).

⁷ Două exemple sunt mai mult decât relevante în ceea ce privește această atitudine. Inspectând unitățile românești aflate pe front în toamna anului 1942 comandantul Armatei a 17-a germane, generalul-colonel Richard Ruoff, a întrebat câțiva soldați români dacă sunt conștienți de scopul prezenței lor în Rusia. Toți cei chestionați au răspuns în unanimitate: „Desigur, domnule general! Pentru Transilvania!” Cf. Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit. Mareșalul Antonescu. Calea României spre Statul satelit*, București, 1996, p. 243. Într-un amplu raport înaintat O.K.W.-ului la 5 martie 1943 de șeful Misiunii Militare germane din România, generalul de cavalerie Erik Hansen, referitor la situația din România, el remarca în primul rând o „accentuată oboseală de război”, atât în armată, cât și în cadrul populației (Kriegsmüdigkeit). În continuare, prezentând campania din Rusia și cauzele înfrângerii românești, el era nevoit să constate: „amploarea și importanța luptei din răsărit nu le este lor (românilor – n.n.) în niciun fel cunoscută. Ca urmare a «dușmăniei ereditare» întreținute de propaganda românească din cele mai vechi timpuri, până în perioada recentă, astăzi tot Ungaria este receptată ca inamic. Chiar în cadrul unităților românești combatante în răsărit, Ungaria a fost prezentată drept inamicul principal de către elementele șoviniste ale corpului ofițeresc, iar ca scop al luptei românești în război s-a lăsat să se înțeleagă retrocedarea ulterioară a părții anexate a Ardealului, oarecum ca o recompensă pentru ajutorul românesc”. În opinia lui Hansen, această viziune se datora politicii promovate de Iuliu Maniu, cele mai receptiv la această linie politică fiind cercurile ofițerești provenite din Transilvania. B.M.F., RH 31-I (Deutsche Heeresmission in Rumänien)/v.134. (Lage in Rumänien vom 05.03.1943. Deutscher General beim Obkdos. d. Rum. Wehrmacht an das O.K.W./W.F.St. Ia Nr 14/43 g.Kdos vom 05.03.1943, gez. Hansen); Raportul generalului Hansen este publicat în Jürgen Förster, *Stalingrad. Risse im Bündnis 1942/43*, Freiburg im Breisgau, p. 137-142; Magyar Országos Levéltár Budapest, K 63 – 1942 – 269 – 27/1 – 8530. Raportul nr. 475 din 21.11.1942 al Legației maghiare din București.

⁸ ADAP, Band XIII, doc. nr. 204, p. 262-263.

După declanşarea conflictului sovieto-german, diplomaţia maghiară a susţinut în cancelariile Puterilor Axei că diferendul teritorial româno-maghiar cu privire la apartenenţa Transilvaniei putea fi soluţionat prin intermediul despăgubirii României în est, respectiv prin anexarea Transnistriei şi Galiţiei în schimbul renunţării României la pretenţiile asupra Transilvaniei de nord. În viziunea Budapestei, o atare soluţie prezenta avantaje multiple, pe de o parte oferea posibilitatea omogenizării etnice a teritoriului maghiar prin strămutarea populaţiei româneşti în est, pe de altă parte crea premisele reîntregirii Transilvaniei în cadrul Coroanei Sf. Ştefan. Diplomaţia germană, confruntată cu escaladarea tensiunilor în cadrul relaţiilor româno-maghiare în vara anului 1941, a manifestat receptivitate faţă de această soluţie, arătându-şi totodată disponibilitatea în vederea transmiterii ei forurilor decizionale din Bucureşti. Astfel se explică faptul că, îndeosebi în perioada imediat următoare declanşării conflictului sovieto-german, funcţionarii din *Auswärtiges Amt* au evocat în cadrul convorbirilor purtate cu diplomaţiei români, în repetate rânduri, posibilitatea despăgubirii României pentru pierderea Transilvaniei de nord prin intermediul anexării unor teritorii din est, urmărind cu alte cuvinte atragerea României într-o politică de expansiune spre est şi renunţarea la pretenţiile teritoriale faţă de Ungaria. De exemplu, la 19 iulie 1941 ministrul plenipotenţiar român la Berlin, Raoul Bossy, informa Ministerul de Externe din Bucureşti că, în discuţiile avute pe tema frontierei de est a României, interlocutorii germani din cadrul *Auswärtiges Amt* lasau să se înţeleagă faptul că Reichul agreea ideea anexării Podoliei şi Transnistriei, respectiv colonizarea acestor teritorii cu românii din Transilvania şi U.R.S.S. În opinia lui Bossy, acest plan era în fapt un deziderat al diplomaţiei maghiare care „preconiza la Berlin şi Roma extinderea cât mai largă a frontierelor României spre est şi poate chiar eventual spre vechea Pocuţie, cu condiţia colonizării acestor regiuni cu românii din Ardeal, urmând ca Transilvania întregă să fie definitiv cedată Ungariei”⁹.

Ținând seama de autorii planului, de scopurile urmărite, precum și de consecințele nefaste ce puteau rezulta pentru România în cazul aplicării acestuia, Raoul Bossy a considerat necesară revenirea asupra acestei chestiuni în cadrul unui amplu raport, datat 5 august 1941 și intitulat sugestiv „România stat răsăritean?”. Plecând de la motivațiile ce au stat la baza deciziei Ungariei de a se alătura „cruciadei împotriva bolșevismului”, respectiv dorința Budapestei de a evita cu orice preț ca „armata română să fie singura «tovarășă de război» a armatei germane în Europa Centrală”, Bossy – un diplomat valoros, extrem de experimentat și fin analist al evenimentelor –, a surprins esența planului conceput în Budapesta și preluat ulterior de Berlin. În căutarea unei formule care să permită reîntregirea Transilvaniei și Banatului sub stăpânire maghiară, susceptibilă de a fi prezentată la Berlin și acceptată de conducerea Reichului și care să nu prezinte aparența unei

⁹ Arhiva Ministerului de Externe București, Fond 71/Germania, vol. 83, f. 145-147, telegrama nr. 41662 din 19.07.1941 a Legației române din Berlin, semnată Bossy (În continuare se va cita AME).

lovituri date României, guvernul maghiar a inventat o teorie stranie, potrivit căreia „adevărata menire a României nu ar fi în Centrul Europei, ci la răsăritul ei. România nu ar trebui, prin urmare, să năzuiască a deveni un stat central-european, ci un stat răsăritean, «ein Oststaat»”. Drept urmare, teoria prevedea extinderea frontierelor României spre est și nord-est prin anexarea Podoliei și a Transnistriei, precum și alungarea populației autohtone din aceste provincii pentru a face astfel loc elementului etnic românesc ce urma să fie strămutat din Transilvania și Banat. Teoria era respinsă în termeni categorici de către Raoul Bossy, care o considera irealizabilă și fantasmagorică. „România, stat răsăritean? – se întreba retoric Bossy. Atunci când poporul român este de origine și de structură sufletească occidentală, când își are leagănul pe podișul Transilvaniei, când toate privirile și înclinațiile sale se îndreaptă spre Apus? Admițând chiar că teoria fantastică a deplasării a milioane de români din Carpați în stepele rusești ar fi realizabilă din punctul de vedere practic, s-ar putea oare concepe ca o națiune de esență europeană și occidentală să-și părăsească sălașurile spre a face loc unei națiuni de obârșie asiatică? A enunța numai o asemenea teorie este a o condamna. Dacă totuși îmi îngădui a o releva este pentru că, spre surprinderea mea, am găsit în diferite cercuri – și chiar la unii funcționari de la Auswärtiges Amt – tendința de a accepta formula «Rumänien-Oststaat» ca o soluție posibilă și atrăgătoare a conflictului secular româno-maghiar”. În fața acestei tendințe, Bossy considera necesar ca guvernul de la București să adopte o atitudine politică prudentă în privința anexării unor teritorii în est, pentru a nu periclita revendicările teritoriale asupra Transilvaniei de nord, respectiv să intervină energic la Berlin „spre a arăta cu toată seriozitatea că nu voim să renunțăm la locul și la rolul ce ne este desemnat de Istorie și de pozițiunea geografică a așezărilor românești”¹⁰.

Avertismentele primite din partea Legației române din Berlin, referitoare la proiecțiile conturate în cadrul Auswärtiges Amt privind soluționarea conflictului româno-maghiar prin intermediul unor „compensații” teritoriale oferite României în est, nu au rămas fără urmări la București. În discuțiile purtate cu diplomații germani acreditați în România cu privire la colaborarea politică și militară dintre cele două state, respectiv modalitatea reglementării problemei Transnistriei, oficialitățile române au adoptat o atitudine prudentă. De exemplu, în cadrul întrevederilor din 24-25 iulie 1941, vicepreședintele Consiliului de miniștri, Mihai Antonescu, a comunicat ministrului plenipotențiar german Manfred von Killinger faptul că România era în principiu de acord cu instituirea unui regim de ocupație militară în Transnistria, urmând ca guvernul român să-și exprime poziția oficială cu privire la pretențiile sale teritoriale în est în momentul în care avea să ia cunoștință de punctul de vedere german referitor la viitoarea configurație teritorială a

¹⁰ AME, fond 71/Germania, vol. 83, f. 274-279, raportul nr. 80532 din 05.08.1941 al Legației române din Berlin, semnat Bossy.

Ucrainei¹¹. În consecință, în răspunsul său la propunerea germană din 14 august 1941, guvernul român a respins ideea anexării oricăror teritorii dincolo de Nistru, acceptând doar „răspunderea pentru administrarea și exploatarea economică numai a spațiului dintre Nistru și Bug”, întrucât „teritoriul țării și mai ales al Basarabiei au nevoie de totală refacere și reorganizare administrativă și economică”¹². Acest refuz se cuvine însă a fi nuanțat. Chiar dacă mareșalul Ion Antonescu era ferm decis să nu anexeze Transnistria – din motive politice – cel puțin până la sfârșitul războiului, există unele luări de poziție ce denotă faptul că, în eventualitatea obținerii victoriei, această provincie urma să fie inclusă în componența statului român. Astfel, în ședința Consiliului de miniștri din 26 februarie 1942, conducătorul statului afirma următoarele cu privire la viitorul statut al Transnistriei: „Nu este un secret că eu nu sunt dispus să mai dau din mână ce am luat. Transnistria va deveni o provincie românească, o vom face românească și vom scoate de acolo pe toți străinii. Voi purta eu toată greutatea pe umerii mei, ca să aduc la îndeplinire acest deziderat. Noi trebuie să deschidem spațiul pentru români, pentru că românii nu se mai pot hrăni. De aceea avem tuberculoză la sate, pentru că poporul nu are posibilități de câștig. Pe acest popor îl voi lua, îl voi duce în Transnistria, unde îi voi da pământul de care are nevoie, chiar 100 pogoane, dacă le poate munci. Voi găsi un număr suficient de gospodari pentru aceasta”¹³. Așa cum sublinia însă chiar mareșalul Ion Antonescu în cadrul aceleiași ședințe, pe durata războiului o declarație publică în acest sens era exclusă, tocmai pentru a nu periclita drepturile României asupra Transilvaniei de nord. Prin urmare, în toate declarațiile sale oficiale guvernul român a dat de înțeles Berlinului într-o manieră neechivocă faptul că nu există nicio legătură între operațiile militare ale armatei române peste Nistru și „chiar ocupația militară a teritoriilor transnistrene, care are drept rațiune gajul politic și economic – despre care am vorbit – și între drepturile românești față de Ungaria, la care niciodată Națiunea românească nu va renunța. Târguri nu se pot face pe drepturi sfinte. Și nicio compensație între drepturile care ne aparțin. În orice caz, nimic nu poate să scoată Națiunea română din arcul carpatic și nicio satisfacție dată peste Nistru nu poate să echivaleze dreptul pe care îl avem de a ne recâștiga Ardealul”¹⁴.

¹¹ *Ibidem*, f. 182-183, nota asupra convorbirii avute în ziua de 24 Iulie 1941 de dl. Mihai Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri a.i. cu dl. von Killinger, ministrul Germaniei, la Președinția Consiliului de Miniștri; f. 184-185. Nota asupra convorbirii avute în ziua de 25 Iulie 1941, de dl. Mihai Antonescu, ca ministru de Externe, cu ministrul Germaniei la Președinția Consiliului.

¹² *ADAP*, Band XIII, doc. nr. 210, p. 268-269.

¹³ Cf. *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Antonescu*, vol. VI (februarie-aprilie 1942), ediție de documente întocmită de Marcel – Dumitru Ciucă, redactor Maria Ignat, București, 2002, p. 205 (Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 26 februarie 1942).

¹⁴ AME, fond 71/Germania, vol. 83, f. 352-356, notă asupra convorbirii avute în ziua de 25 august 1941 de dl. Mihai Antonescu, președinte al Consiliului de miniștri a.i., cu dl. von Killinger, ministrul Germaniei, la președinția Consiliului de miniștri.

Ca urmare, prin intermediul scrisorii Misiunii Militare germane din România din 24 august 1941, Berlinul comunica acceptul Führerului cu privire la poziția exprimată de mareșalul Antonescu „privitor la siguranța și administrația teritoriului dintre Nistru și Bug și mulțumește pentru ajutor”¹⁵. Scrisoarea preciza de asemenea faptul că, pentru zona cuprinsă între Bug și Nipru, unde ocupația militară avea să fie exercitată de partea română, iar administrarea și exploatarea economică revenea Germaniei, frontiera rămânea momentan nedelimitată. Totodată, la Odessa urma să activeze un așa-numit „serviciu de legătură al Wehrmachtului german”, al cărui comandant devenea șeful tuturor serviciilor germane din Transnistria¹⁶. În urma schimbului de scrisori Hitler–Antonescu și a tratativelor dintre cele două guverne, la 30 august 1941 era încheiat la Tighina acordul româno-german intitulat „Convenție asupra administrației și exploatării economice a teritoriului dintre Nistru și Bug, respectiv Bug și Nipru”. Documentul, semnat din partea Germaniei de generalul-maior Arthur Hauffe, șeful Misiunii Militare germane în România, și de generalul de brigadă Nicolae Tătăranu, din partea României, prevedea că siguranța, administrația și exploatarea din punct de vedere economic a Transnistriei reveneau statului român, în timp ce administrația și exploatarea economică a teritoriului dintre Bug și Nipru reveneau părții germane¹⁷. Deosebit de important era punctul nr. 7 din convenție, ce prevedea că, datorită operațiunilor militare aflate în curs, deportarea evreilor din aceste teritorii spre est nu era posibilă. Aceștia aveau să fie momentan adunați în lagăre de muncă și întrebuințați la diferite lucrări, urmând să fie deportați spre est atunci când situația militară avea să o permită.

În ce privește administrația Transnistriei, ea s-a deosebit de cea din Basarabia și Bucovina de nord, întrucât România nu avea drept de suveranitate asupra unui teritoriu care nu-i aparținea de jure. Potrivit prevederilor decretului nr. 1 semnat la Tighina de conducătorul statului în 19 august 1941, teritoriul ocupat dintre Nistru și Bug, cu excepția regiunii Odessa – la acea dată încă necucerită –, intra sub administrația românească. În fruntea administrației era numit în calitate de împluternicit cu drepturi depline profesorul universitar Gheorghe Alexianu, care avea autoritatea de a emite ordonanțe referitoare la funcționarea administrației și continuarea activităților în toate domeniile¹⁸. Tot în 19 august 1941, generalul Ion Antonescu a emis inclusiv „Instrucțiunile pentru administrarea Provinciei Transnistria” ce stipulau că administrația în această provincie era exercitată de către prefecții de județ, pretori și primari, în timp ce siguranța urma să fie asigurată

¹⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale București, fond Președinția Consiliului de miniștri-Cabinet Militar, dosar nr. 476/1940, f. 90 (în continuare se va cita ANIC, fond PCM-CM).

¹⁶ Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu*, p. 177.

¹⁷ Pentru textul românesc vezi Arhivele Militare Române Pitești, fond 5423-Marele Stat Major-Secția a 7-a teritorială, dosar nr. 113 (în continuare se va cita AMRP); pentru textul german al convenției, vezi PAAAB, R 100883, Inland II Geheim, Bd. 202, Judenfrage in Rumänien 1941-1944, E 510829-510834.

¹⁸ ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 597/1941, f. 2.

de unități de jandarmi puse la dispoziția prefectului¹⁹. La 4 octombrie 1941 mareșalul Ion Antonescu a semnat decretul nr. 3 prin care se stabilea că împuțernicitul pentru conducerea administrației în Transnistria purta titlul de guvernator civil și era „asimilat, în ce privește salariul și cheltuielile de reprezentare, cu miniștrii secretari de stat”²⁰. În fine, ultimul decret referitor la constituirea Guvernământului Transnistriei a fost semnat de mareșalul Ion Antonescu la 17 octombrie 1941, a doua zi după căderea Odesei. Decretul stipula trecerea Odesei sub administrație românească și transformarea ei în capitală a Transnistriei²¹. În concluzie, administrarea Transnistriei a fost preluată de statul român în urma dorinței exprimate de Germania, în acest teritoriu fiind instaurat un regim administrativ civil. Instaurarea administrației românești a fost efectuată treptat, prin intermediul decretelor nr. 1-3 din 19 august 1941, respectiv al decretului nr. 4 din 17 octombrie 1941. Deși partea germană a propus anexarea Transnistriei drept compensație pentru pierderile teritoriale suferite în favoarea Ungariei, guvernul român a refuzat constant, pe durata conflictului, o asemenea soluție, întrucât anexarea Transnistriei putea pune sub semnul întrebării revendicările teritoriale ale României asupra Transilvaniei de nord. Astfel, în cursul celor trei ani de existență (1941-1944), Transnistria nu a fost inclusă ca parte componentă a statului român în cadrul hărților, statisticilor și situațiilor întocmite de către autoritățile române, ci a figurat ca o entitate teritorială distinctă, plasată sub administrație românească²². În schimb, Transnistria avea să cunoască în scurt timp o notorietate sinistă, devenind ceea ce Alexander Dallin a denumit în mod sugestiv „groapa etnică a României”²³, un adevărat teren de experimente etnice și rasiale. În lagărele de internare constituite pe teritoriul Transnistriei aveau să-și găsească sfârșitul în cursul celor trei ani un mare număr (cifrele variază între 150.000 și 210.000) de evrei deportați din celelalte provincii românești, îndeosebi din Basarabia și Bucovina de nord²⁴.

În paralel cu eforturile întreprinse de autoritățile române în vederea organizării administrative a provinciei Transnistria, Armata română a continuat să desfășoare operațiuni militare alături de Wehrmacht în adâncimea teritoriului sovietic. Astfel, în luna august 1941 unități ale Armatei a 3-a română au participat, împreună cu Armata a 11-a germană, la străpungerea liniei fortificate „Stalin” și

¹⁹ *Ibidem*, f. 3

²⁰ *Ibidem*, f. 4.

²¹ *Ibidem*, f. 5.

²² Rodica Solovei, *Activitatea Guvernământului Transnistriei în domeniul social-economic și cultural (19 august 1941-29 ianuarie 1944)*, p. 32.

²³ Alexander Dallin, *Odessa, 1941-1944. A Case Study of Soviet Territory under Foreign Rule*, p. 306.

²⁴ Pentru soarta evreilor deportați în Transnistria, vezi pe larg Radu Ioanid, *Holocaustul în România. Distrugerea evreilor și romilor sub regimul Antonescu 1940-1944*, București, 2006, p. 263-330; Jean Ancel, *Transnistria*, vol. I-II, *passim*; Idem, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 77-172.

ulterior la marea bătălie de încercuire de la Kiev, soldată cu nimicirea Armatelor 9 și 18 sovietice²⁵, în timp ce Armata a 4-a română a primit misiunea de a cuceri Transnistria și, obiectivul cel mai important, portul Odessa²⁶. Referitor la operațiunile militare purtate în vederea cuceririi Odessei de către unitățile Armatei a 4-a, se cuvine a fi remarcat faptul că asediul prelungit (18 august-16 octombrie 1941) a scos în evidență deficiențele Armatei române în privința organizării, instruirii, echipării și, nu în ultimul rând, a metodelor de conducere operativă. Dacă până la acea dată operațiunile întreprinse de Armata română s-au desfășurat, în general, satisfăcător, îndeosebi în cadrul sectoarelor de front unde unitățile române au beneficiat de sprijinul și colaborarea diviziilor germane, cucerirea Odessei – operațiune în care nu au fost angrenate mari unități germane – a confirmat previziunile Misiunii Militare germane în România, care afirmase în repetate rânduri în cadrul evaluărilor referitoare la capacitatea combativă a unităților românești, atât înainte cât și după declanșarea războiului sovieto-german, că ținând seama de înzestrarea și pregătirea sa deficitară Armata română nu era aptă pentru operațiuni ofensive de amploare, de sine-stătătoare, desfășurate fără sprijin german²⁷. Aceste previziuni aveau să se confirme întru totul în cadrul campaniei militare pentru cucerirea Odessei. Bătălia, extrem de costisitoare pentru Armata a 4-a română (ce a înregistrat pierderi cifrate la 106.561, morți, răniți și prizonieri²⁸), s-a încheiat la 16 octombrie 1941, când trupele române au ocupat Odessa evacuată în prealabil de sovietici²⁹.

Extrem de neplăcut surprins de durata asediului, de slăbiciunile evidente demonstrate în timpul luptelor, dar mai ales de pierderile masive suferite de Armata a 4-a română, mareșalul Ion Antonescu a ordonat efectuarea unei anchete.

²⁵ Alexandru Duțu, *Între Wehrmacht și Armata Roșie. Relații de comandament româno-germane și româno-sovietice (1941-1945)*, p. 71-73.

²⁶ Friedrich Forstmeier, *Odessa 1941. Der Kampf um Stadt und Hafen und die Räumung der Seefestung 15. August bis 16. Oktober 1941*, p. 32 și următoarele.

²⁷ Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg im Breisgau, RH 31-I - Deutsche Heeresmission in Rumänien -/v. 26 (b). Deutsche Heeresmission in Rumänien Abt. I a Nr. 104/41 g.Kdos vom 14.02.1941 betreffend Beurteilung des rumänischen Heeres, gez. Hauffe; RH 31-I/v. 98, fol. 1-10. Deutsche Heeresmission in Rumänien I a Nr. 32/42 g. Kdos vom 18.01.1942. Aufbau und Einsatz des rumänischen Heeres seit Bestehen der Deutschen Heeresmission, gez. Hauffe; RH 31-I/v. 93. Auszug aus D.H.M. I a Nr. 908/41 geh. vom 22.05.1941; RH 31-I/v. 83. D.H.M. I a vom 11.12.1941. Beobachtungen aus dem Feldzug gegen Odessa, gez. Borchers (în continuare se va cita BMF).

²⁸ Din totalul pierderilor de 119.833 de morți răniți și prizonieri înregistrate de Armata a 4-a în cursul campaniei militare din 1941, 106.561 (aproximativ 90 %) au rezultat în urma bătăliei pentru cucerirea Odessei, din care 20116 morți, 74487 răniți și 11958 dispăruți. Cf. BMF, RH 31-I/v. 98, fol. 6. Deutsche Heeresmission in Rumänien I a Nr. 32/42 g. Kdos vom 18.01.1942. Aufbau und Einsatz des rumänischen Heeres seit Bestehen der Deutschen Heeresmission, gez. Hauffe; RH 31-I/v. 93. Auszug aus D.H.M. I a Nr. 908/41 geh. vom 22.05.1941; RH 31-I/v. 83. D.H.M. I a vom 11.12.1941. Beobachtungen aus dem Feldzug gegen Odessa, gez. Borchers.

²⁹ Trupele evacuate de sovietici din Odessa aveau să fie folosite în campania din Crimeea, constituind nucleul apărării Sevastopolului. Friedrich Forstmeier, *Odessa 1941. Der Kampf um Stadt und Hafen und die Räumung der Seefestung 15. August bis 16. Oktober 1941*, p. 85-86.

Documentul, elaborat de secția a 3-a operații din cadrul Marelui Stat Major român, intitulat „Rezultatul anchetei referitor la cauzele pentru care Armata română n-a putut să aibă o victorie rapidă și strălucită la Odessa”, a enumerat drept principale cauze ale eșecului deficiențele semnalate în privința organizării, dotării, instrucției și moralului unităților din Armata a 4-a³⁰. Astfel, ancheta internă ordonată de mareșalul Ion Antonescu nu a făcut altceva decât să confirme evaluările germane cu privire la potențialul combativ scăzut al unităților românești. Totuși, în pofida acestor constatări, conducătorul statului nu a ezitat să atribuie în mod arbitrar pierderile masive suferite de armatele române elementului evreiesc. Există suficiente dovezi documentare care atestă faptul că, încă de la debutul conflictului sovieto-german, autoritățile române au „identificat”, alături de regimul sovietic, populația evreiască din Basarabia și Bucovina de nord drept principalul element de susținere și răspândire al comunismului, aceasta fiind considerată „responsabilă” în bună măsură inclusiv pentru suferințele îndurate de populația românească în timpul ocupației sovietice. În consecință, factorii decizionali români au prezentat participarea României la ostilități – în fața opiniei publice, dar și a populației din Basarabia și Bucovina de nord –, nu numai ca o campanie destinată a elibera cele două provincii de sub dominația bolșevică și a reîntregi frontierele amputate în anul 1940, ci și ca o bătălie purtată împotriva comunismului și evreilor. Astfel, afișele propagandistice ale armatelor a 3-a și a 4-a române abundau în lozinci de tipul: „Armatele română și germană luptă contra comunismului și jidanilor și nu contra soldatului și poporului rus”; „Războiul a fost provocat de jidanii lumii întregi. Luptați contra provocatorilor de războaie !”; „Armatele română și germană nu vin pentru a se răsbuna pe populație. Ele luptă pentru distrugerea comunismului și cahalului jidovesc”; „Domnia jidanilor și a străinilor s-a sfârșit. Soarele dreptății românești din nou a răsărit”; „Cine luptă pentru comunism, luptă pentru subjugarea tuturor popoarelor de către comuniști și jidani”; „Comuniștii și jidanii v-au luat pământurile, casele, vitele și recoltele voastre. Armatele română și germană vin să vă dea înapoi avuturile voastre”; „Jidanii, comuniștii și trădătorii neamului n-au ce căuta în Basarabia și Bucovina de nord! Să plece până nu-i prea târziu!”³¹ Autoritățile civile și militare române nu s-au limitat doar la multiplicarea și răspândirea afișelor propagandistice antisemite – prezentate anterior –, ci au elaborat inclusiv planuri ce vizau activarea sentimentelor antisemite în cadrul populației românești din cele două provincii. De exemplu, Centrul Informativ „B”, atașat Armatei a 4-a române și aflat sub conducerea locotenent-colonelului

³⁰ ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 130/1941, f. 6-23. Pe acest document, mareșalul Ion Antonescu a pus următoarea rezoluție: „Roadele greșelilor comise timp de 20 (douăzeci) ani nu puteau fi decât dezastruoase. Comandamente nepregătite au dus la nepregătirea ofițerilor. Nepregătirea acestora a provocat pe aceea a soldaților și subofițerilor. Totul se înlănțuie într-un organism. Totul pornește de la cap. Conducerea statului, politică – mai ales – și militară care este o consecință nu putea duce decât la ceea ce a dus: la dezastru. Acum însă se pune întrebarea: Ce facem? Constatăm și ne scobim mai departe în dinți? Trebuie luat de la cap și luat serios”. *Ibidem*, f. 4-5.

³¹ AMRP, fond 26-Armata a 4-a, dosar nr. 748, f. 269-270, 273-279.

Alexandru Ionescu (Alion), a elaborat la 11 iulie 1941 un document intitulat sugestiv „Plan pentru înlăturarea elementului iudaic de pe teritoriul basarabean aflat încă sub stăpânirea sovietică”, ce prevedea organizarea unor echipe ce urmau să devanseze trupele române și a căror misiune consta în „a crea o atmosferă defavorabilă elementelor iudaice, în așa fel, încât populația singură să caute a le înlătura prin mijloacele ce vor găsi mai indicate și adaptabile împrejurărilor”³². Prin urmare, nu trebuie să surprindă faptul că, în urma unor asemenea instigări, a propagandei antievreiești virulente și a măsurilor antisemite inițiate și aplicate de autoritățile militare române în colaborare cu cele germane, în timpul operațiunilor militare desfășurate în Basarabia, Bucovina de nord și Transnistria s-au înregistrat numeroase atrocități îndreptate împotriva populației evreiești³³.

Inclusiv retorica antisemită a mareșalului Ion Antonescu s-a radicalizat treptat după izbucnirea conflictului sovieto-german. Amploarea pierderilor înregistrate de armatele române pe câmpul de luptă, respectiv rezistența înverșunată, pe alocuri chiar fanatică, opusă de trupele sovietice l-au determinat pe mareșal să atribuie, din ce în ce mai mult, pe măsura intensificării rezistenței Armatei Roșii și a creșterii exponențiale a pierderilor umane, responsabilitatea pentru aceste evoluții activității evreilor din teritoriile cucerite și îndeosebi „comisarilor iudeo-bolșevici” din Armata Roșie. Această metamorfoză este ilustrată în mod elocvent de textul unei directive, adresată la 5 septembrie 1941 de Ion Antonescu chiar de pe frontul din fața Odesei vicepreședintelui Consiliului de miniștri, Mihai Antonescu. Întrucât textul directivei este extrem de important în ceea ce privește concepțiile antisemite ale conducătorului statului român, îl vom cita in extenso:

„Soldații de pe front au mari riscuri de a fi răniți sau omorâți din cauza comisarilor evrei, care cu o perseverență diabolică împing pe ruși din spate cu revolverul și îi țin să moară până la unul pe poziție. [...] Toți evreii să fie readuși în lagăre, preferabil în cele din Basarabia, fiindcă de acolo îi voi impinge în Transnistria, imediat ce mă voi degaja de actualele griji. Trebuie să se înțeleagă de toți, că nu este luptă cu slavii, ci cu evreii. Este o luptă pe viață și pe moarte. Ori învingem noi și lumea se va purifica, ori înving ei și devenim sclavii lor. [...] Deci menajarea lor, în interior, ar fi o slăbiciune care ne va putea compromite victoria. Ca să învingem trebuie să fim fermi într-o atitudine. Asta trebuie să o știe toți. Nu economicul primează în aceste momente, ci voința națiunii înseși. Și războiul în general, și luptele de la Odessa în special au făcut cu prisosință dovada că *Satana este evreul* (s.n.-O.T.). De aici enormele noastre pierderi. Fără comisarii evrei eram

³² *Ibidem*, dosar nr. 781, f. 92-96.

³³ Vezi pe larg Andrej Angrick, *Besatzungspolitik und Massenmord. Die Einsatzgruppe D in der südlichen Sowjetunion 1941-1943*, Hamburg, 2003, p. 131 și următoarele; Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. I, partea a doua, București, 2001, p. 111-142; Radu Ioanid, *Holocaustul în România. Distrugerea evreilor și romilor sub regimul Antonescu 1940-1944*, p. 138-166.

demult la Odessa”³⁴. Simpla lectură a acestui document este suficientă pentru a infirma caracterul presupus conjunctural al antisemitismului antonescian. Virulența limbajului și a invectivelor folosite de mareșalul Ion Antonescu la adresa evreilor, precum și acuzațiile aberante aduse acestora relevă caracterul eminent rasial al concepțiilor antisemite promovate de Ion Antonescu. Credem că, datorită radicalismului și conținutului lor rasial, acestea pot fi comparate, fără teama de a exagera, cu antisemitismul promovat de Adolf Hitler³⁵. Am insistat în privința directivei citate anterior, deoarece în opinia noastră aceasta a avut urmări majore asupra soartei evreilor din Odessa și explică în bună măsură duritatea măsurilor adoptate de autoritățile române împotriva acestora.

III. Măsurile antisemite adoptate de autoritățile militare împotriva populației evreiești. Masacrul de la Odessa (octombrie 1941) și deportarea supraviețuitorilor în lagărele din Transnistria.

În momentul ocupării Odesei, în oraș trăiau aproximativ 80-90.000 de evrei care, contrar propagandei oficiale românești, nu s-au numărat printre privilegiații regimului bolșevic. Dimpotrivă, există suficiente dovezi documentare care arată că, în timpul asediului trupelor Armatei a 4-a române, autoritățile sovietice au executat sute de evrei, sub diverse pretexte imaginare³⁶. Apariția unităților Armatei a 4-a române în Odessa în 16 octombrie 1941 nu avea aproape nimic din atmosfera intrării triumfale a unei armate victorioase. În fapt, era mai degrabă luarea în stăpânire a unui oraș – evacuat în prealabil de trupele sovietice³⁷ – de către o

³⁴ ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 170/1941, f. 61-63.

³⁵ Vezi pentru o sumară comparație a concepțiilor antisemite ale lui Ion Antonescu și Adolf Hitler, Ottmar Trașcă, *Relațiile româno-germane și chestiunea evreiască: august 1940-iunie 1941*, în *România și Transnistria. Problema Holocaustului*, coordonatori: Viorel Achim, Constantin Iordachi, București, 2004, p. 326.

³⁶ Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 173.

³⁷ Unitățile Armatei Roșii care au apărat Odessa au fost evacuate la Sevastopol. Jurnalul de război al Armatei a 11-a germane consemnează următoarele evenimente pentru zilele de 16-17.10.1941:

„16.10.

10.30. Comandantul Statului Major al Regimentului artileriei de coastă comunică, pe baza unei informații a Secției 149 a artileriei de coastă situată la vest de Otschakow, că în dimineața zilei de 16 au fost observate 40 de mari unități navale (transportoare și nave de război) aflate în marș din direcția Odessa în direcția sud-est. Trupele române dislocate în apropierea secției artileriei de coastă au comunicat faptul că rușii urmează să se retragă pe întregul front din fața Odesei (Anexă): [...]

13.00. I c comunică faptul că începând cu ora 8.20 Armata a 4-a română a declanșat atacul asupra Odesei, oraș ce este evacuat de către inamic.

14.50 Raportul de recunoaștere al Corpului IV aerian confirmă deplasarea convoaielor navale din direcția Odessa în direcția sud-est.

După masa, ora 15.00, cucerirea Odesei, orașul și portul în flăcări. [...]

17.10.

armată română epuizată în urma asediului prelungit și disprețuită de populația locală, care îi considera pe cuceritori drept „străini înfomețați și vrednici de dispreț”³⁸. Temerile nutrite de populația Odesei la adresa cuceritorilor aveau să se confirme în mod dureros, militarii români instaurând în primele zile de ocupație un regim de teroare caracterizat prin numeroase confiscări de bunuri, jafuri, violuri și distrugerii³⁹. Așa cum era de așteptat, populația evreiască din Odessa a devenit la scurt timp după instaurarea administrației militare românești ținta predilectă a noilor stăpânitori. Astfel, în vederea trierii și deportării evreilor din Odessa, în 18 octombrie 1941 comandantul secund al Diviziei a 10-a infanterie, generalul Constantin Trestioreanu, a emis un ordin care prevedea înființarea ghetoului din Odessa în incinta penitenciarului orașului, situat pe strada Fontanskaia Daroga. De asemenea, ordinul stipula că „toți evreii indiferent de sex și vârstă vor fi evacuați cu întreaga familie, copii, femei, bărbați, care la plecarea de la domiciliu își vor lua strictul necesar de hrană și dormit”⁴⁰. În calitate de comandant al ghetoului a fost numit locotenentul de jandarmi Teodor Alecoride. În consecință, începând cu 18 octombrie 1941, evreii din Odessa au început să fie adunați și internați în ghetou. Astfel, chiar în aceeași zi, pretorul Diviziei a 10-a, maiorul T. Marconescu, raporta Armatei a 4-a că fuseseră internați în ghetou un număr de 1726 de evrei, aceștia fiind ridicați fără hrană și îmbrăcăminte, ceea ce ridica serioase probleme autorităților⁴¹. În zilele următoare numărul celor internați a continuat să crească continuu, astfel că la data de 27 octombrie 1941 în ghetoul din Odessa se aflau, potrivit informațiilor oferite de documentele de arhivă, un număr de 16.258 de

18.15. [...] Prin intermediul recunoașterilor aeriene s-a putut constata că majoritatea convoaielor navale plecate din Odessa au ancorat în portul Sevastopol. [...]”. ANIC, colecția Microfilme SUA, rola 141, Armeoberkommando 11. Kriegstagebuch nr. 1-AOK 11, Abt. I a, c. 7929358, 7929362. Eintragungen vom 16-17.10.1941.

³⁸ Alexander Dallin, *Odessa, 1941-1944. A Case Study of Soviet Territory under Foreign Rule*, p. 44.

³⁹ Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 174. Un martor ocular, Rubin Udler, descrie în felul următor comportamentul militarilor români în primele zile de ocupație: „Teroarea a început încă din primele ore. În grup sau câte unul în parte ei dădeau buzna în apartamente sub motiv că erau în căutarea soldaților sovietici, a comunistilor și evreilor. Loviturile cu patul armelor și bătaia sălbatică a tuturor, indiferent de vârstă și sex, erau însoțite de amenințări cu execuția imediată. Tot ce vedeau ochii lor avizi era ticsit în graba mare în ranițele și buzunarele lor. La mare căutare erau ceasurile, brățările, inelele, cerceii și banii. Și îndată, de parcă cineva îi fugărea din urmă, se năpusteau în apartamentele vecine, unde josniciile se repetau. Strigătele lor exaltate de lăcomie și de samavolnicie și strigătele oamenilor înspăimântați de moarte, care nu înțelegeau deloc limba română, umpleau toate casele, ulițele. Soldații îndrăciți goneau după femeile tinere și le violau în grup, deseori sub ochii împietriți de groază ai membrilor familiei”. Cf. Sergiu Nazaria, *Holocaust: File din istorie: (pe teritoriul Moldovei și în regiunile limitrofe ale Ucrainei în anii ocupației fasciste, 1941-1944)*, Chișinău, 2005, p. 158-159.

⁴⁰ AMRP, fond 2273-Divizia 10 infanterie, dosar nr. 830, f. 444. Ordinul nr. 14.420 din 18.10.1941, semnat C. Trestioreanu.

⁴¹ *Ibidem*, f. 406, referat din 18.10.1941 întocmit de pretorul M. U. Gorun (indicativul codificat al Diviziei 10 infanterie), maiorul T. Marconescu.

evrei, dintre care 6.625 bărbați, 7.658 femei și 1.975 copii⁴². Bărbații au fost folosiți de autoritățile militare române la diferite munci: curățirea și amenajarea aeroportului (330), înlăturarea baricadelor (160) în cadrul batalioanelor de pionieri sau la deminarea clădirilor minate (240)⁴³.

Soarta evreilor din Odessa avea să fie pecetluită de atentatul comis în după-amiaza zilei de 22 octombrie 1941. Încă din primele zile ale ocupației Odesei autoritățile române, în speță comandamentul militar al orașului și comandamentul Diviziei a 10-a infanterie, au primit diverse informații atât de la serviciul secret român, cât și de la localnici, potrivit cărora clădirea în care se instalase – fostul sediu al NKVD situat pe strada Engels – fusese minată în retragere de către sovietici⁴⁴. Deși clădirea a fost controlată de gești și nu a fost identificat nimic suspect, totuși în după-amiaza zilei de 22 octombrie, ora 17.45, ea a sărit în aer. În urma exploziei și-au pierdut viața și au fost răniți un număr de 135 de militari români și germani (79 uciși, 43 răniți și 13 dispăruți), printre care comandantul diviziei 10 infanterie, generalul Ion Glogojeanu, șeful de stat major, colonelul Ionescu Mangu, ofițerii germani, căpitan de corvetă Walter Reichert, comandor Herwart Schmidt, căpitan Valter Kern. Noul comandant al diviziei a 10-a infanterie, generalul Constantin Trestioreanu, a comunicat încă în seara zilei respective Armatei a 4-a informațiile referitoare la atentat, arătând de asemenea că drept represalii luase măsura de a spânzura „evreii și comuniștii în piețele publice din Odessa”⁴⁵. Prin urmare, decizia de a răzbuna victimele atentatului prin execuții de evrei și comuniști a fost inițiativa unui comandant local, dar această inițiativă s-a transformat ulterior într-un adevărat masacru în urma intervenției directe a mareșalului Ion Antonescu.

După cum era de așteptat, reacția conducătorului statului după cele întâmplate nu a întârziat. Prin intermediul ordinului nr. 561 din 22 octombrie, șeful cabinetului militar al mareșalului, colonelul Radu Davidescu, ordona comandantului Armatei a 4-a – generalul Iosif Iacobici – să „ia măsuri drastice de represalii”⁴⁶. Conformându-se ordinului primit, generalul Iosif Iacobici a raportat în seara aceleiași zile că drept „represalii și pentru a da un exemplu populației s-au

⁴² *Ibidem*, f. 524, raportul nr. 99828 din 27.10.1941 al Diviziei 10 infanterie către Corpul 2 Armată, semnat maior V. Podhorschi..

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ BMF, RH 31-I - Deutsche Heeresmission in Rumänien- / v. 108. Abwehrstelle Rumänien Nr. 11035/41 g. Leiter. Bericht vom 04.11.1941 über Wahrnehmungen in Odessa, gez. Rodler; ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 407/1941, f. 15-16. Nota informativă nr. 200 din 22.10.1941 a detașamentului SSI Odessa.

⁴⁵ Matatias Carp, *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România 1940-1944, vol. III Transnistria*, documentul nr. 118, p. 208, telegrama generalului Constantin Trestioreanu către Armata a 4-a din 22.10.1941.

⁴⁶ ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 104/1941, f. 4, telegrama nr. 3154 a Cabinetului militar al conducătorului statului către Armata a 4-a, semnată Radu Davidescu.

luat măsuri a spânzura în piețele publice un număr de evrei și comuniști suspecți⁴⁷. Ca urmare, încă în cursul nopții de 22/23 octombrie 1941, comandantul diviziei a 10-a infanterie, generalul Trestioreanu, a ordonat represalii „immediate între care intră suprimarea celor aproximativ 18.000 evrei din ghetouri și în fiecare sector de regiment – suprimarea a cel puțin 100 de evrei prin spânzurătoare în piețe”⁴⁸. În urma acestui ordin, pe parcursul zilei de 23 octombrie au fost executați aproximativ 5000 de evrei prin împușcare și spânzurare, orașul Odessa devenind, potrivit mărturiilor unor martori oculari, „orașul spânzurătorilor”⁴⁹. Mai mult, mareșalul Ion Antonescu a emis în aceeași zi, orele 12.30, un nou ordin (nr. 562) care solicita să se treacă la „represalii severe” și indica cine erau în opinia sa „vinovații” pentru atentat:

„a/. Pentru fiecare ofițer român sau german, mort în urma exploziei, vor fi executați 200 de comuniști;

Pentru fiecare soldat mort câte 100 de comuniști.

Execuțiile vor avea loc în cursul zilei de astăzi.

b/. Toți comuniștii din Odessa vor fi luați ca ostatici, de asemenea, câte un membru de fiecare familie evreiască.

Li se va aduce la cunoștință că, la un al doilea act asemănător, vor fi executați cu toții.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 7, raportul nr. 302.827 din 22.10.1941 al Armatei a 4-a către Cabinetul militar al conducătorului statului, semnat I. Iacobici.

⁴⁸ Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 178.

⁴⁹ Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 182-183; Rubin Udler, la acea dată în vârstă de 15 ani și martor ocular al evenimentelor, relatează faptul că în timpul execuțiilor înfăptuite de militarii români s-au petrecut scene de o cruzime greu de închipuit: „Pe strada Karl Marx, dinspre gară, din partea unde se afla cealaltă spânzurătoare, sub supravegherea soldaților români se mișca încet o coloană alcătuită din vreo 20-25 de oameni. Se vedea că-și bătuseră joc de ei cu cruzime. Hainele le erau numai zdrențe, unii erau desculți sau numai în ciorapi ruși, cu capetele descoperite. Fețele le erau pline de vânătăi și sânge... Lângă spânzurătoare condamnații și călăii lor s-au oprit. Santinela și escorta au început să discute între ei și să fumeze. Apoi i-au spus ceva primului dintre condamnați. Acela s-a apropiat de spânzurătoare, a pus jos scaunul pe care-l dusesse în mână, a urcat pe el, și-a pus singur ștreangul la gât și aștepta tăcut. Românii i-au comandat ceva cu voce aspră următorului din lanțul de condamnați. Acela s-a apropiat supus și a împins scaunul cu piciorul. Nenorocitul a atârnat tot atât de tăcut. Românii, înțelegându-se între ei, au așteptat câteva minute și i-au ordonat celui de-al doilea să facă același lucru. Și acesta detașat, de parcă nu era vorba de viața lui, a băgat capul în ștreang. N-a spus nimic, n-a rugat nimic. Sta și aștepta. La ordin, al treilea l-a împins, iar peste câteva clipe și acesta atârna nemișcat. Și dintr-o dată, unul dintre condamnați, conștientizându-și brusc situația tragică, dintr-un instinct de conservare a vieții, a ieșit repede din rând și a rupt-o la fugă. A reușit doar să traverseze strada. L-au ajuns din urmă gloanțele escortei. Nu s-a apropiat nimeni de el. A rămas să zacă într-o baltă de sânge... În acea dimineață sângeroasă au fost executați, fără judecată și fără anchetă, aproximativ 5.600 de oameni. Populația era paralizată, uluită. Au fost eliberați toți criminalii care s-au aliat ocupanților. Aceștia înțelegeau în mod individual «noua orânduială», care pentru ei însemna câștigarea libertății, răfuiala cu dușmanii personali, reglări de conturi, violență”. Cf. Sergiu Nazaria, *Holocaust: File din istorie: (pe teritoriul Moldovei și în regiunile limitrofe ale Ucrainei în anii ocupației fasciste, 1941-1944)*, p. 161-162.

c/. Măsurile luate vor fi date publicității și afișate în Odessa și împrejurimi chiar în cursul zile de azi”⁵⁰.

Execuțiile ordonate nu s-au limitat doar la cei aproximativ 5000 de evrei amintiți anterior. La 24 octombrie 1941, comandamentul militar român din Odessa a primit ordinul telegrafic nr. 563 al cabinetului militar al mareșalului Antonescu, ce extindea amploarea represaliilor împotriva populației evreiești. În acest sens, ordinul prevedea următoarele:

„Către Generalul Macici.

Ca represalii dl. Mareșal Antonescu ordonă:

1. executarea tuturor evreilor din Basarabia refugiați la Odessa.
2. toți indivizii care intră în prevederile ordinului no. 3161 (302858) din 23 octombrie 1941, încă neexecutați și alții ce mai pot fi adăugați, vor fi băgați într-o clădire, în prealabil minată, și care se va arunca în aer. Acestea se vor face în ziua înmormântării victimelor noastre.

3. Acest ordin se va distruge după citirea lui

Semnat: col. Davidescu, șeful Cabinetului Militar”⁵¹.

Rezultatul acestui ordin a fost un asasinat în masă ce a avut loc la 24 octombrie 1941. Aproximativ 22.000 de evrei (după alte surse numărul acestora s-a cifrat la 40.000 evrei⁵²) au fost escortați de militari români aparținând batalionului nr. 10 mitraliori din divizia a 10-a infanterie, conduși de locotenent-colonelul Nicolae Deleanu și locotenent-colonelul de jandarmi Mihail Niculescu (poreclit „Coca-călăul”⁵³) – care îndeplinea funcția de pretor al orașului – în apropierea Odesei, la Dalnic, unde evreii au fost înghesuiți în 4 magazine. Aceste magazine au fost mai întâi mitraliate, iar ulterior incendiate pe rând cu excepția ultimei magazine care a fost minată și aruncată în aer la aceeași oră la care explodase clădirea comandamentului militar, adică ora 17.45. În cursul acestui masacru s-au înregistrat scene cutremurătoare. Un martor ocular al asasinatului în masă a relatat următoarele: „Au fost masați până la refuz în patru magazine care au fost apoi nimicite pe rând, cu foc de mitraliere, pușcă, stropite cu benzină și incendiate, cu excepția ultimei magazine care a fost dinamitată. Vacarmul și scenele înfiorătoare ce au avut loc depășesc puterea de evocare: femei cu părul în flăcări, oameni răniți și aprinși de vii ieșeau prin acoperișul sau spărturile magaziiilor incendiate, căutând înnebuniți o scăpare. De jur împrejur însă îi țintea arma ostașilor care aveau ordinul de a nu scăpa niciun civil. Grozăvia sinistrului era așa de puternică încât tulburase adânc pe toți cei de față, soldați și comandanți. Într-o stare sufletească în care

⁵⁰ ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 104/1941, f. 5-6, Ordinul Nr. 562 al cabinetului militar al conducătorului statului către Armata a 4-a, semnat Radu Davidescu.

⁵¹ Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 185.

⁵² BMF, RH 31-I - Deutsche Heeresmission in Rumänien- / v. 108. Abwehrstelle Rumänien Nr. 11035/41 g. Leiter. Bericht vom 04.11.1941 über Wahrnehmungen in Odessa, gez. Rodler.

⁵³ Sergiu Nazaria, *Holocaust: File din istorie: (pe teritoriul Moldovei și în regiunile limitrofe ale Ucrainei în anii ocupației fasciste, 1941-1944)*, p. 162.

rațiunea era gonită și înăbușită de instinct, oamenii confirmau misiunile primite, le executau febril sau se ascundeau, retrăgându-se deoparte, după cum, probabil, era firea fiecăruia. Astfel unii soldați trăgeau încruntați, calm, alții se închinau și trăgeau, iar arma le tremura în mână, alții trăgeau aiurea, alții chiar evitau să tragă. [...] Cei dinăuntrul magaziiilor, îngroziți de chinurile morții, încercau să evadeze sau se ridicau pe geamuri în mijlocul flăcărilor, implorând să fie împușcați. Cei mai mulți dintre ofițerii ce erau la fața locului erau impresionați la lacrimi de ceea ce erau nevoiți să facă și unii dintre ei abandonau poziția, eschivându-se sau chiar ascunzându-se printre alți soldați fără misiune”⁵⁴. Credem că orice comentariu este de prisos.

Referitor la autorii masacrului, în primii ani postbelici aceștia au fost în marea lor majoritate judecați și condamnați, unii la pedeapsa capitală, alții la închisoare. Deși în cadrul procesului intentat în 1946, mareșalul Ion Antonescu a negat vehement implicarea sa în masacrul evreilor din Odessa, în lumina izvoarelor arhivistice existente responsabilitatea sa nu poate fi contestată și cu atât mai puțin negată. În afara documentelor de arhivă citate de noi anterior, care atestă într-o manieră neechivocă responsabilitatea mareșalului Antonescu pentru evenimentele consumate în Odessa în octombrie 1941, există și alte surse care demonstrează faptul că implicarea mareșalului nu s-a limitat doar la emiterea ordinelor de represalii, ci, mai mult, el a insistat în mod deosebit asupra executării stricte a dispozițiilor sale. De exemplu, represaliile ordonate la Odessa au constituit unul dintre punctele discutate cu guvernatorul Transnistriei, profesorul Gheorghe Alexianu, în cadrul Consiliului de miniștri din 13 noiembrie 1941. Dialogul este extrem de relevant și considerăm că merită a fi citat in extenso:

„Dl. Mareșal Ion Antonescu: Cu evreii de la Odessa, ceea ce s-a întâmplat, s-a întâmplat; de acum înainte să se pună regula. Represiunea de la Odessa a fost destul de severă?

Dl. Prof. Gh. Alexianu: A fost, domnule mareșal.

Dl. Mareșal Ion Antonescu: Ce înțelegi prin «destul de severă»? Dumneavoastră sunteți cam miloși cu alții, nu cu neamul românesc.

Dl. Prof. Gh. Alexianu: A fost foarte severă, domnule mareșal.

Dl. Mareșal Ion Antonescu: Am spus să se împuște câte 200 de evrei pentru fiecare mort și 100 evrei pentru fiecare rănit. S-a făcut așa?

Dl. Prof. Gh. Alexianu: Au fost și împușcați și spânzurați pe străzile Odessei.

Dl. Mareșal Ion Antonescu: Să faceți așa, pentru că eu răspund în fața țării și a istoriei. Să vină evreii din America să mă tragă la răspundere !”⁵⁵

⁵⁴ Jean Ancel (ed.), *Documents concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust*, vol. VI, documentul nr. 26, p. 281-282.

⁵⁵ Cf. *Stenogramele ședințelor Consiliului de miniștri. Guvernarea Antonescu*, vol. V (octombrie 1941-ianuarie 1942), alcătuit de Marcel – Dumitru Ciucă și Maria Ignat, București, 2001, p. 120. (Stenograma ședinței Consiliului de miniștri din 13 noiembrie 1941).

Ulterior, cea mai mare parte a evreilor care au supraviețuit în Odessa evenimentelor relatate a fost internată în satul Slobodca – sat desemnat de Armata 4-a drept ghetou, doar o mică parte întorcându-se în oraș. Condițiile de trai din ghetou erau extrem de grele: „Era lipsă de case. Lumea se îngheșuia pe străzi. Bolnavii gemeau și se prăbușeau în zăpadă. Românii îi călcau pe cei căzuți sub copitele cailor. Plângeau copiii care înghețau. Se auzeau strigăte de groază și se cerea îndurare. Spre seara acestei prime zile, trupuri de oameni degerați zăceau pe străzi. Se auzeau țipetele celor goniți din Odessa în lagărele morții. Slobodca se transformase într-o cursă gigantică și n-aveai unde să te ascunzi. Peste tot erau jandarmi și polițiști români”⁵⁶. Guvernatorul Transnistriei, profesorul Gheorghe Alexianu, a vizitat ghetoul între 3 și 5 noiembrie 1941. Impresionat de cele constatate și îngrijorat de posibilitatea izbucnirii unor epidemii, Alexianu a hotărât să permită femeilor, copiilor și bătrânilor să revină la casele lor, urmând ca bărbații între 18 și 50 de ani să fie transferați în închisoarea orașenească⁵⁷. Soarta evreilor din Odessa avea să fie decisă în decembrie 1941. În urma raportului adresat la 11 decembrie 1941 de guvernatorul Gheorghe Alexianu mareșalului Antonescu cu privire la situația din Transnistria și Odessa, în care propunea rezolvarea „radicală” a problemei evreiești prin deportarea totală a evreilor din Transnistria și Odessa⁵⁸, Consiliul de miniștri din 16 decembrie a înscris pe ordinea de zi această chestiune. Conducătorul statului – influențat în bună măsură de rapoartele alarmiste ale SSI, Siguranței și Secției a II-a din cadrul Marelui Stat Major cu privire la pretinsul „pericol” reprezentat de prezența evreilor în cazul unei eventuale debarcări sovietice fie în Odessa, fie în regiunile învecinate⁵⁹ –, a comunicat celor prezenți decizia sa de a deporta evreii din Odessa. Întrucât dialogul dintre mareșalul Antonescu și guvernatorul Alexianu este definitiv pentru concepțiile antisemite ale Conducătorului statului, precum și pentru cruzimea manifestată față de evrei în anumite situații, îl vom reda în întregime:

„Mareșal I. Antonescu: Pe jidani din Odessa te rog să-i scoți imediat din oraș, pentru că din cauza rezistenței Sevastopolului ne putem aștepta chiar la o debarcare la Odessa. Eu credeam că Sevastopolul va cădea mult mai curând. Astăzi însă, datorită faptului că flota rusească are posibilitatea să utilizeze Sevastopolul, poate să ne facă o surpriză dezagreabilă.

Gh. Alexianu: Le-am dat termen ca să-și lichideze totul și v-aș ruga să-mi dați un vas.

Mareșal I. Antonescu: Ca să-i dai la fund.

Gh. Alexianu: Ca să-i duc la Oceașcov.

⁵⁶ Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 195.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 195-196.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 211-213.

⁵⁹ Vezi pe larg în acest sens, *ibidem*, p. 206-211.

Mareșal I. Antonescu: Știi că am mai pierdut un vas, «Cavarna». Mie nu-mi e de jidani, ci de vas. [...]

Mareșal I. Antonescu: [...] În privința jidanilor, în cât timp putem rezolva problema? Câți jidani ai la Odessa?

Gh. Alexianu: Aproape o sută de mii. Am hotărât să-i duc la cazarma Marinei, dar acolo n-am ce le da de mâncare și nu încap decât 10.000, iar dacă se duc prin sate, mai contaminează și satele cu tifos exantematic. 10.000 să-i duc la Alexandrovska, iar restul pe malul Bugului sau să-i trecem chiar peste Bug. Dar germanii refuză să-i primească.

Mareșal I. Antonescu: Această chestiune se tratează la Berlin. Germanii vor să-i ducă pe toți jidanii din Europa în Rusia și să-i așeze într-o anumită regiune. Dar până la execuțiune este timp. Ce facem în acest timp cu ei? Așteptăm ce se decide la Berlin? Așteptăm o deciziune care ne privește pe noi? Trebuie să-i punem în siguranță. Bagă-i în catacombe, bagă-i în Marea Neagră, dar scoate-i din Odessa. Nu vreau să știu nimic. Poate să moară o sută, poate să moară o mie, poate să moară toți, dar nu vreau să moară niciun funcționar sau ofițer român. Mă tem până aduc alte trupe acolo. Trupele care le avem la Odessa nu sunt suficiente dacă se întâmplă o debarcare. Nu știu dacă vine sau nu o debarcare, dar trebuie să fiu prevăzător și să-mi iau toate precauțiunile.

Deci să-mi scoți jidanii din Odessa. Mie îmi este teamă să nu se producă o catastrofă, din cauza acestor jidani, în cazul unei debarcări rusești la Odessa sau în regiunea învecinată.

Dacă cumva ar debarca rușii, ei n-au să vină acolo cu zece milioane de oameni, dar până când să-i dăm înapoi și să-i aruncăm în mare, vor fi lupte. Or, luptele acestea nu pot să le duc eu, amestecat cu evreii, mai ales când nici nu pot să știu unde ar putea să fie punctele lor de debarcare. Până să ajung acolo, s-ar face ravagii. Și ce învălmășeală s-ar produce, dacă s-ar mai amesteca și evreii în aceste lupte.

Eu nu vreau astfel de lucruri; vreau lucru clar. A-i ține acolo este o crimă. *Nu vreau să-mi pătez activitatea mea cu această lipsă de prevedere* (s.n.-O.T.)⁶⁰.

Aplicarea deciziei Consiliului de miniștri de a deporta evreii din Odessa, începând cu luna ianuarie 1942, a fost influențată în opinia noastră inclusiv de evenimentele militare desfășurate pe frontul din Crimeea în ultimele zile ale anului 1941. Alarmat probabil de debarcarea trupelor sovietice în peninsula Kerci (26 decembrie 1941⁶¹) și de posibilitatea executării unei operațiuni similare în Odessa, mareșalul Ion Antonescu a decis să transpună în practică imediat deportarea populației evreiești din Odessa. La 28 decembrie 1941, subșeful Marelui

⁶⁰ Cf. *Stenogramele ședințelor Consiliului de miniștri. Guvernarea Antonescu, vol. V (octombrie 1941-ianuarie 1942)*, p. 462-463. (Stenograma ședinței Consiliului de miniștri din 16 decembrie 1941-dimineata).

⁶¹ ANIC, colecția Microfilme SUA, rola 141, Armeoberkommando 11. Kriegstagebuch nr. 1-AOK 11, Abt. I a, c. 7929492-7929498. Eintragung vom 26.12.1941.

Stat Major, generalul Nicolae Tătăranu, a transmis Armatei a 3-a române următorul ordin:

„Președinția Consiliului de miniștri comunică cu Nr. 326.

Domnul Mareșal Antonescu a dispus ca toți jidanii din Odessa să fie scoși imediat deoarece din cauza rezistenței SEVASTOPOLULUI și a insuficienței forțelor ce se găsesc acolo, ne-am putea aștepta la o surpriză dezagreabilă.

S-ar putea ca din cauza acestor jidani să se producă o catastrofă, în cazul unei debarcări rusești la Odessa sau în regiunea învecinată.

Domnul Mareșal Antonescu a spus: «A-i ține acolo este o crimă. Nu vreau să-mi pătez activitatea mea cu această lipsă de prevedere».

Rog luați imediat legătura cu Guvernământul Transnistriei aducându-i la cunoștință cele arătate mai sus și colaborați pentru imediata executare a ordinului Domnului Mareșal.

Raportați măsurile luate.

Confirmați primirea”⁶².

Ca urmare a ordinului primit, la începutul anului 1942 Guvernământul civil al Transnistriei a elaborat ordonanța nr. 35, ce a constituit fundamentul juridic al acțiunii de deportare a evreilor din municipiul Odessa și împrejurimi. Ordonanța prevedea în esență: 1) deportarea și plasarea evreilor în „regiunea de nord a județului Oceacov și susul județului Berezovca”, în localități ce urmau a fi stabilite de către autoritățile administrative; 2) evreii erau obligați să-și lichideze avutul prin intermediul birourilor instituite în acest scop în cadrul circumscripțiilor polițienești; 3) bunurile rămase de la evrei urmau să fie vândute prin licitații publice, iar sumele astfel încasate returnate evreilor; 4) evreilor deportați li se acorda dreptul de a-și lua cu ei îmbrăcăminte, hrană și articole de gospodărie, ei urmând „a trăi pe cont propriu”; 5) începerea deportărilor era fixată pentru data de 10 ianuarie 1942⁶³. Modalitatea aplicării prevederilor Ordonanței 35 a fost stabilită în cadrul documentului intitulat „Instrucțiuni pentru evacuarea populației evreiești din municipiul Odessa și împrejurimi”. Astfel, în Odessa lua ființă un așa-numit „birou central de evacuare”, format din prefectul județului Odessa – în calitate de președinte, primul procuror al Tribunalului Militar Odessa, prefectul Poliției Odessa, un ofițer superior în calitate de delegat al Comandamentului Militar Odessa și primarul municipiului. Sarcina acestui birou central consta în coordonarea și supravegherea activității autorităților și instituțiilor implicate în planificarea și executarea deportărilor⁶⁴.

⁶² AMRP, fond 25-Armata a 3-a, dosar, nr. 452, f. 2, telegrama nr. 29.709 a Marelui Stat Major din 28.12.1941.

⁶³ AMRP, fond 25-Armata a 3-a, dosar, nr. 452, f. 8, ordonanța nr. 35 al guvernatorului Transnistriei; Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 216-217.

⁶⁴ AMRP, fond 25-Armata a 3-a, dosar, nr. 452, f. 9-11, instrucțiuni pentru evacuarea populației evreiești din municipiul Odessa și împrejurimi; Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 217.

În ședința din 5 ianuarie 1942 comisia de evacuare a decis, în unanimitate, ca în vederea asigurării reușitei acțiunii de deportare „evreii să fie mai întâi obligați a intra în ghetou, unde să li se facă percheziționarea și evaluarea bunurilor”, urmând ca ulterior să fie transportați în regiunile de plasare⁶⁵. În 10 ianuarie comandantul garnizoanei Odessa, generalul Tiberiu Petrescu, a dat publicității Ordonanța nr. 7 ce stipula – sub amenințarea pedepsei cu moartea – internarea în termen de 48 de ore, în ghetoul din cartierul Slobodca a întregii populații evreiești⁶⁶. Deportarea evreilor din Odessa a început cu două zile întârziere față de termenul prevăzut, respectiv la 12 ianuarie 1942, și a continuat, cu anumite întreruperi provocate de vremea nefavorabilă (ger, zăpada abundentă), de lipsa cărbunilor, etc, până în martie 1942⁶⁷. Potrivit unui raport înaintat la data de 1 martie 1942, de comandantul Corpului 2 Armată, generalul Nicolae Dăscălescu, președinției Consiliului de miniștri, în intervalul 10 ianuarie-28 februarie 1942 fuseseră deportați din Odessa în lagărele din județul Berezovca un număr de 31.873 evrei (bărbați, femei și copii). La aceeași dată în Odessa se mai aflau: 1) în ghetou 113 evrei, dintre cei sustrași de la deportare și descoperiți ulterior de autorități; 2) în închisoarea centrală 1.197 evrei, în marea lor majoritate bărbați între 18 și 50 ani, membri ai partidului comunist. Aceștia urmau să fie deportați în 3 martie 1942 în lagărul de la Vapniarka; 3) în închisoarea prefecturii județului aproximativ 10 evrei, ce săvârșiseră diverse infracțiuni minore; 4) în spitalul orașului un număr de 1.032 evrei (bărbați, femei și copii), care fiind bolnavi în momentul deportărilor au fost reținuți. Evreii menționați la punctele 1 și 4 urmau să fie deportați, de asemenea, în lagărele din județul Berezovca în momentul refacerii liniei de cale ferată Odessa-Berezovca. În total, numărul evreilor deportați sau în curs de deportare se ridica la 35.025. În afară de aceștia, în orașul Odessa și împrejurimi mai rămâneau evreii sustrași deportării prin însușirea de acte false sau ascunși în diverse locuri, al căror număr era apreciat de autorități la câteva mii⁶⁸. În concluzie, putem afirma că perioada stăpânirii românești cuprinsă între 17 octombrie 1941 și începutul lunii martie 1942 – moment ce a marcat încheierea în linii mari a deportărilor – pentru populația evreiască din Odessa a fost sinonim cu instituirea unui regim de teroare și exterminare, în urma căruia și-au pierdut viața între 25.000-40.000 de evrei și au fost deportați aproximativ 35.000 de evrei.

În fine, vom încheia cu o remarcă referitoare la rolul Armatei române în ceea ce privește persecuția evreilor sub regimul antonescian. În cadrul istoriografiei

⁶⁵ AMRP, fond 25-Armata a 3-a, dosar, nr. 452, f. 29-31, proces-verbal nr. 1 din 05.01.1942; Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 221.

⁶⁶ AMRP, fond 25-Armata a 3-a, dosar, nr. 452, f. 32-33, ordonanța nr. 7 din 10.01.1942 a Comandamentului M.U. Radu și Garnizoana Odessa; Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 222.

⁶⁷ Vezi pe larg în Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. II, partea întâi, p. 223 și următoarele.

⁶⁸ AMRP, fond 1675-Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 166, f. 258-260, raportul nr. 31338 din 01.03.1942 a Corpului 2 Armată către Președinția Consiliului de Miniștri.

române (și nu numai) implicarea Armatei române în masacrele comise împotriva populației evreiești în cursul celui de-al doilea război mondial a fost mult timp negată, uneori cu o vehemență demnă de o cauză mai bună. De regulă, în cazul unor asemenea excese, responsabilitatea a fost atribuită în mod invariabil fie legionarilor, fie doar unor elemente declasate din cadrul Armatei sau – în majoritatea cazurilor – germanilor, exemplul tipic în acest sens constituindu-l maniera în care a fost prezentat pogromul de la Iași (29-30 iunie 1941). În cazul asasinatelor în masă din octombrie 1941 și al operațiunilor de deportare a evreilor din Odessa, documentele de arhivă demonstrează în mod indubitabil faptul că autoritățile militare române, de la cel mai înalt nivel până la eșaloanele inferioare, au jucat un rol central, fiind principalii responsabili pentru tragedia populației evreiești din Odessa.

ANEXE

Documentul nr. 1

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

LEGAȚIUNEA din BERLIN

Nr. 128/41662 Data : 19/VII ora 22. 1941

EXTERNE

BUCUREȘTI

Personal pentru Domnul Ministru Mihai Antonescu⁶⁹

Referire la telegrama Dvs. Nr. 412⁷⁰.

Din contactul ce am la Auswärtiges Amt, culeg impresia că atât chestiunea Românilor transnistrieni, cât și aceia a creierii frontierei comune cu Germania prin teritoriul Guvernământului General al Poloniei, sunt privite aci în mod favorabil năzuințelor Guvernului român. Toți îmi vorbesc de conaționali noștri de peste Nistru, iar în privința legăturii directe româno-germană la Nord de Bucovina avem dovada, palpabilă în parte, a sentimentelor Guvernului german prin asigurarea ce mi s-a dat, astfel cum am comunicat cu

⁶⁹ Mihai Antonescu (1904-1946), jurist, profesor universitar și om politic român. Licențiat în drept, doctor în drept, profesor de drept internațional la Universitatea din București; ministru de Justiție în guvernul național-legionar (septembrie 1940-ianuarie 1941); ministru secretar de stat (din ianuarie 1941); ministru ad-interim al Propagandei Naționale (mai-iunie 1941); titular la același departament (27.06.1941-23.08.1944); vicepreședinte al Consiliului de miniștri și ministru de Externe (27.06.1941-23.08.1944). A fost, incontestabil, principalul colaborator al conducătorului statului român. Arestat odată cu mareșalul Ion Antonescu în după-amiaza zilei de 23.08.1944, Mihai Antonescu a împărțit soarta celorlalți colaboratori apropiați ai mareșalului, respectiv captivitatea în U.R.S.S. (septembrie 1944-aprilie 1946), judecarea și condamnarea la moarte de către Tribunalul Poporului (aprilie-mai 1946), sentința fiind executată la 01.06.1946.

⁷⁰ Nu se publică. Prin telegrama nr. 412 din 15.07.1941, Mihai Antonescu solicita Legației române din Berlin să comunice poziția cercurilor decizionale germane în privința: 1) românilor transnistrieni; 2) stabilirii controlului german-român asupra liniei de cale ferată Lemberg-Cernăuți. AME, fond 71/Germania, volumul 83, f. 122-125.

telegrama mea Nr. 41644⁷¹, că linia de cale ferată Cernăuți-Lemberg nu va fi controlată pe nicio porțiune de traseu de Unguri.

Mi s-a dat a înțelege că limitele întinderii României spre Est și Nord-Est ar putea forma eventual un interesant subiect de discuțiuni între noi și între Germania cu posibilități pentru noi de a căpăta soluțiuni foarte avantajoase. Dar se adaugă apoi, în general, schimbul de populație – trecându-se la direcțiunea Podoliei pe minoritarii ruteni din noile ținuturi ce ne-ar reveni și astupând golul creat de aceste emigrări forțate prin strămutarea acolo a Românilor din U.R.S.S. și chiar din Transilvania.

Îmi permit a atrage atențiunea D-Voastră cu insistență asupra acestui ultim punct, care nu este altceva decât expunerea unui deziderat unguresc.

În adevăr, sunt informat că diplomația maghiară ar preconiza la Berlin și Roma extinderea cât mai largă a frontierelor României spre Est și poate chiar eventual spre vechea Pocuție, cu condiția colonizării acestor regiuni cu Români din Ardeal, urmând ca Transilvania întreagă să fie definitiv cedată Ungariei.

Ori de câte ori mi se vorbește în acest sens mă ridic, natural, cu toată hotărârea contra oricărei soluții implicând părăsirea drepturilor noastre imprescriptibile asupra Transilvaniei.

Nu s-a deschis vorba cu mine asupra acestui subiect în mod oficial sau de factorii cei mai răspunzători de aci; totuși faptul că este o temă discutată în conversațiunile unor înalți funcționari de la Auswärtiges Amt mi se pare simptomatic.

Consider de datoria mea deci a vă ruga să binevoiți a examina dacă ar fi în interesul apărării drepturilor noastre de căpetenie de a ridica chestiunea întinderii hotarelor noastre peste frontierele din 1940, fără a avea în prealabil asigurarea că nu ni se va cere în schimbul unei sporiri teritoriale din Ucraina, acceptarea unei formule tranzacționale implicând principial o renunțare la aspirațiunea cea mai scumpă a Neamului Românesc, aceea a reintegrării Transilvaniei.

Dacă o sugestione din partea Germaniei ne-ar deschide perspectiva dincolo de Nistru sau în Pocuția socotesc că am fi într-o pozițiune tactică mai avantajoasă. Ne-am arăta atunci, firește, dispuși a accepta o hotărâre arbitrară care, readucând Moldova la limitele lui Alexandru cel Bun și ale lui Duca Vodă, ar face din Țara noastră bastion de apărare al Europei occidentale contra slavismului asiatic, dar am accentua că nu renunțăm întru nimic prin aceasta la ținuta noastră neclintită a reintregirii Transilvaniei.

BOSSY⁷²

128/41662

AME, fond 71/Germania, volumul 83, f. 145-148, 156-158.

⁷¹ Prin telegrama nr. 41644 din 17.07.1941 Legația română din Berlin comunica Centralei din București faptul că guvernul german dispusese ca linia de cale ferată Cracovia-Lemberg-Cernăuți să fie plasată în toalitate sub control german. AME, fond 71/Germania, volumul 83, f. 127-128.

⁷² Raoul Bossy (1894-1975), istoric și diplomat de carieră român. Șef de cabinet al ministrului de Externe (iunie 1920); secretar de legație la Roma (din 15.11.1921); director politic în cadrul președinției Consiliului de miniștri (din 15.03.1923); secretar de legație la Roma (din 24.03.1926); secretar general în cadrul Înaltei Regențe (28.07.1927-07.06.1930); director de cabinet al ministrului de Externe (din 28.04.1931); consilier de legație la Viena (din 01.11.1931); ministru plenipotențiar la Helsinki (01.02.1934-01.11.1936); ministru plenipotențiar la Budapesta (01.11.1936-25.09.1939); ministru plenipotențiar la Roma (25.09.1939-15.10.1940); ministru plenipotențiar la Berna (16.10.1940-01.03.1941); ministru plenipotențiar la Berlin (01.03.1941-15.06.1943); ministru plenipotențiar la Copenhaga (11.09.1941-15.06.1943); reprezentant al Crucii Roșii din România pe lângă Comitetul Internațional al Crucii Roșii de la Geneva (25.08.1943-15.01.1946). După instaurarea în România a regimului comunist alege, calea exilului, depunând o activitate susținută în cadrul exilului românesc.

Documentul nr. 2

COPIE de pe raportul Legaţiunii noastre din Berli Nr. 80532 din 5 August 1941, către dl. Mihail Antonescu, vice-preşedintele Consiliului de miniştri şi ministrul Afacerilor Străine, înreg. sub Nr. 59241 din 9 August 1941.

Strict confidenţial.

Prin Curier.

ROMÂNIA STAT RĂSĂRITEAN ?

Domnule Ministru,

Din ce în ce se desprinde mai limpede că participarea ungară la războiul anti-sovietic nu a fost dorită, şi mai puţin încă solicitată, de Reich. Necesitatea strategică nu era căci, în ciuda răsunătoarelor comunicate budapestane, „vitejii honvezi” nu au dat lupte prea crâncene, ci s-au mulţumit să ocupe poziţiuni din cari trupele sovietice se retrăgeau, şi pe măsura în care ele se retrăgeau. Cel mult s-ar fi putut mulţumi guvernul din Budapesta cu trimiterea „simbolică” a unui corp expediţionar care să se alăture cruciadei anti-marxiste în acelaşi mod ca celelalte ţări fără interese directe în Rusia.

Dacă însă ungerii au vrut să marcheze că sunt şi ei beligeranţi aliaţi cu Germania, că se reînnoieşte vechea „Waffenbruderschaft”⁷³ germano-maghiară, aceasta a fost dintr-un pur calcul politic: dorinţa de a evita ca armata română să fie singura „tovarăşă de război” a armatei germane în Europa Centrală şi ca această înfrăţire ostăşească să procure României o situaţiune politică precumpănitoare la Berlin. Căci ura împotriva României este unicul principiu statornic în politica de echilibristică şi de echivocuri a Ungariei.

A fost interesantă de observat atitudinea Legaţiunii Ungariei de aci, în preajma şi la începutul campaniei contra Uniunii Sovietice. Ministrul⁷⁴ şi ataşatul militar⁷⁵ anunţau tuturor că honvezii vor ataca U.R.S.S. concomitent cu trupele germane, române şi finlandeze. Când însă s-a văzut că zilele trec, iar honvezii nu mişcă, din cauza eziţărilor din Budapesta, unde se cântăreau riscurile unei rupturi definitive cu Rusia (fosta aliată de o zi, în timpul arbitrajului de la Viena) şi cu Anglia (despre care se spune că „pierde toate luptele afară de cea de pe urmă”), reprezentanţii oficiali ai Ungariei la Berlin păreau extrem de stânjenişti şi chiar îngrijoraţi. „Îşi dau seama” – îmi mărturisea un înalt funcţionar din Wilhelmstrasse – „că o carenţă din partea lor nu poate folosi decât Românilor.” Odată cu declanşarea „ofensivei” ungureşti s-a înseninat şi atmosfera Legaţiei respective.

⁷³ Waffenbruderschaft (în lb. germană) – camaraderia de arme.

⁷⁴ Sztójay Döme (1883-1946), militar de carieră, diplomat şi om politic maghiar. Ministru plenipotenţiar al Ungariei la Berlin (1935-1944). Preşedinte al Consiliului de miniştri maghiar (martie-august 1944), şeful unui guvern marionetă, pro-german. Sub mandatul său s-au derulat ghetozarea şi, ulterior, deportarea celei mai mari părţi al populaţiei evreieşti din Ungaria. Condamnat la moarte şi executat în 1946.

⁷⁵ Homlok Sándor (1892-1963), militar de carieră maghiar, general-locotenent. După primul război mondial se alătură armatei naţionale condusă de amiralul Horthy Miklós. Până în 1921 îşi desfăşoară activitatea în cadrul cabinetului militar al regentului Horthy Miklós; ataşat militar la Paris (1927-1934); conducătorul secţiei a 5-a din cadrul Marelui Stat Major maghiar (1935-1940), calitate în care a dirijat activitatea trupelor paramilitare, ca de exemplu „Garda zdrenţăroşilor”; ataşat militar la Berlin (1940-1944). După război a emigrat în SUA.

Acum ungerii se cred la adăpost de primejdia cea mai mare: pierderea teritoriilor pe nedrept dobândite de la vecinii lor și mai ales a Transilvaniei de Nord. Ei declară că unui aliat de război Germania nu-i poate impune sacrificii teritoriale, ci dimpotrivă trebuie să-l facă părtaș la câștiguri. Și câștigul la care râvnesc este Banatul de Vest și Transilvania meridională. Dacă au lăsat să se răspândească zvonul că ar putea revendica Pocuția, ocupată vremelnice de trupele lor, este numai pentru a avea o piesă de schimb, care să înlesnească realizarea aspirațiilor lor în dauna noastră.

Dar principiul că nu se pot lua teritorii de la un popor frate de arme joacă și în defavoarea ungerilor, dat fiind îndeosebi faptul că acțiunea și jertfele armatei și populației românești în războiul anti-bolșevic au fost nemăsurat mai însemnate decât acelea ale maghiarilor. De aceea se caută la Budapesta o formulă susceptibilă de a fi prezentată la Berlin și care să-și atingă scopul – acela de a readuce sub jugul unguresc, în întregimea lor, Ardealul și Banatul – fără aparența unei lovituri date națiunii române. Și cum germanii sunt considerați la Budapesta drept dogmatici cari apreciază „teoriile științifice”, chiar aplicate la domeniul mișcător al politicii, s-a născocit o „teorie” din cele mai stranii: adevărata menire a României nu ar fi în centrul Europei, ci la răsăritul ei. România nu ar trebui, prin urmare, să năzuiască a deveni un stat central-european, ci un stat răsăritean, „ein Oststaat”.

Consecințele ar fi următoarele: hotarele României să fie întinse cât de mult spre est și nord-est. Să treacă de Nistru, poate chiar de Bug. Să-și alipească Pocuția. Să se izgonească, eventual, spre șesurile nesfârșite ale Podoliei – și mai departe încă – toate neamurile alogene din aceste părți: ruteni, ruși, evrei. Iar în golul rămas după aceste emigrațiuni forțate să se strămute Românii din Transilvania și Banat, aceste două ținuturi urmând a fi „reintegrate” Coroanei Sf. Ștefan! În orice caz ar urma să se întreprindă colonizarea, fie chiar pe o scară mai puțin întinsă, a Românilor ardeleni și bănățeni în noile ținuturi reluate de la Ruși, căci ungerii, arătându-se siguri de a dobândi Banatul de Vest și linia Mureșului (inclusiv Aradul, locul de naștere al doamnei Horthy⁷⁶!), consideră preferabil ca locuitorii de origine etnică românească să fie retrași la timp din aceste regiuni! Dacă aceste planuri ungurești vor izbuti să fie adoptate în cercurile guvernamentale germane rămâne bineînțeles de văzut!

România, stat răsăritean? Atunci când poporul român este de origine și de structură sufletească occidentală, când își are leagănul pe podișul Transilvaniei, când toate privirile și înclinațiile sale se îndreaptă spre Apus? Admițând chiar că teoria fantastică a deplasării a milioane de Români din Carpați în stepele rusești ar fi realizabilă din punctul de vedere practic, s-ar putea oare concepe ca o națiune de esență europeană și occidentală să-și părăsească sălașurile spre a face loc unei națiuni de obârșie asiatică? A enunța numai o asemenea teorie este a o condamna. Dacă totuși îmi îngădui a o releva este pentru că, spre surprinderea mea, am găsit în diferite cercuri – și chiar la unii funcționari de la Auswärtiges Amt – tendința de a accepta formula „Rumänien-Oststaat” ca o soluție posibilă și atrăgătoare a conflictului secular româno-maghiar.

Chiar printre aceia care-și dau seama de absurditatea ideii unei transplantări a Românilor, am găsit uneori convingerea că „centrul de gravitate al statului român trebuie să

⁷⁶ Horthy Magdolna, născută Purgly – locul de naștere: localitatea Șofronea, județul Arad - (1881-1959), soția regentului Ungariei, amiralul Horthy Miklós. Căsătorii în 1901, au avut împreună 4 copii: Magdolna (1902), Paula (1903), István (1904) și Miklós (1907).

se mute spre est” și că Transilvania și Banatul ar putea constitui un stat autonom sau de sine stătător sub conducerea elementului german. Mi s-a sugerat că, împărțirea nelogică de azi a acelor provincii neputând dăinui, atât României, cât și ungurii ar prefera o asemenea soluție unei renunțări a ținuturilor ce dețin în favoarea celeilalte națiuni. Să se face lucrul mai acceptabil, s-ar putea prevedea că, după un termen – de zece ani de pildă – populațiunea ar fi consultată prin plebiscit asupra regimului definitiv ce dorește să aibă: continuarea administrațiunii autonome cu preponderență germană sau alipirea la una din cele două țări mărginașe. Că acest ideal vechi al Sașilor și Șvabilor nu este ignorat de guvernul german o dovedește măsura luată în Banatul de Vest, unde toate posturile de conducere sunt deocamdată încredințate exclusiv Șvabilor.

Nu trag concluzia, din cele de mai sus, că s-ar fi și hotărât deplasarea centrului de greutate al statului nostru spre est sau că, în schimbul unor sporiri teritoriale la răsărit, ni s-ar cere sacrificii nouă la apus.

Dar când întâlnim prea mare bunăvoință în privința năzuințelor noastre spre răsărit și rezervă față de drepturile noastre la apus, este firesc să se nască oarecare îngrijorare în sufletele noastre.

Când idei ca cele expuse mai sus sunt debătute atât în cercurile Ministerului Afacerilor Străine (a se vedea comunicarea mea telegrafică Nr. 41662 din 19 Iulie⁷⁷), cât și în presă (reamintesc comunicarea mea telegrafică Nr. 41698 din 30 Iulie a.c.⁷⁸, precum și raportul Legațiunii din Budapesta Nr. 5184 din 22 Iulie⁷⁹, anexat la nota ministerială Nr. 56914 din 31 Iulie următor⁸⁰), socotesc că avem dreptul să ne sesizăm de această chestiune spre a arăta cu toată seriozitatea că nu voim să renunțăm la locul și la rolul ce ne este desemnat de Istorie și de pozițiunea geografică a așezărilor românești.

Primiți, Vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) R, BOSSY

AME, fond 71/Germania, volumul 83, f. 274-279.

Documentul nr. 3

MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE

Raportul înreg. la Nr. 59241⁸¹

Asupra acestui raport telegramă D-lui Bossy, Berlin. Sunt aproape trei săptămâni de când v-am comunicat convorbirea avută cu D. von Killinger⁸² atunci când am discutat cu

⁷⁷ Vezi în acest sens documentul precedent.

⁷⁸ Prin telegrama nr. 41698 din 30.07.1941, Legația română din Berlin comunica faptul că ziarul „Westdeutscher Beobachter” din Köln publicase un articol intitulat *Basarabia din nou românească* în care pretindea că: 1) dezrobirea Basarabiei și Bucovinei de nord consola România pentru pierderea Transilvaniei de nord; 2) soluția pentru conflictul teritorial româno-maghiar era reprezentată de colonizarea populației românești din Ardeal în Basarabia și Bucovina, provincii rămase nelocuite în urma exodului minorităților alogene.

⁷⁹ Nu a fost identificat printre documentele cercetate.

⁸⁰ Nu a fost identificată printre documentele cercetate.

⁸¹ Vezi documentul precedent.

⁸² Manfred, baron von Killinger (1886-1944), militar de carieră, om politic și diplomat german. Membru NSDAP (din 01.05.1928); membru SA (din 01.05.1928), Obergruppenführer SA

D-sa, trecerea trupelor românești peste Nistru. I-am spus textual: Trecem pentru a curăța frontul și a consolida granița, pentru a proteja populația românească transnistriană. Vom păstra ocupația în zona românească până la cunoașterea formulei de organizare a Rusiei⁸³. Atunci vom afirma definitiv punctul de vedere teritorial. Până atunci să se știe că înaintarea la est n-are niciun raport cu drepturile la vest. Am cerut și cerem revizuirea situației din 1940. Poporul român nu este popor de pustă. El nu poate conserva Carpații decât ca cetatea neamului și va lupta împotriva oricui sau alături de oricine pentru a se restabili drepturile asupra Transilvaniei. Doresc ca acest lucru să fie comunicat D-lui von Ribbentrop⁸⁴ fiindcă propaganda ungară tinde să facă atmosferă în jurul unor deplasări de rase ca în viziunea lui Klaus⁸⁵. Românii nu sunt popor de deplasat, Transilvania nu este teritoriu de uitat.

Dl. von Killinger mi-a spus scurt: selbstverständlich⁸⁶.

Vă rog deci a mă ține în curent cu absolut tot ce se spune în această privință la Berlin.

Voi trimite și articolele de presă.

M.[ihai] A.[ntonescu]

AME, fond 71/Germania, volumul 83, f. 273.

(din februarie 1933); deputat în parlamentul landului Saxonia (1928-1933); comisar al Reichului pentru landul Saxonia (10.03-06.05.1933); președinte la Consiliului de miniștri în landul Saxonia (06.05.1933-28.02.1935); membru al Tribunalului Poporului (1935). În aprilie 1937 intră în cadrul serviciului diplomatic; consul general la San Francisco (iunie 1937-februarie 1939); rechemat în centrul Ministerului de Externe, este promovat ministru plenipotențiar (din 20.04.1939), îndeplinind funcția de conducător al referatului de cadre din departamentul de personal și administrație (mai 1939-iulie 1940); ministru plenipotențiar în Slovacia (21.07.1940-21.01.1941); ministru plenipotențiar în România (24.01.1941-23.08.1944). S-a sinucis în clădirea Legației germane din București la 02.09.1944.

⁸³ Convorbirea la care se referă Mihai Antonescu a avut loc la 25.07.1941. Vezi în acest sens Nota asupra convorbirii avute în ziua de 25 Iulie 1941, de dl. Mihai Antonescu, ca ministru de externe, cu ministrul Germaniei la președinția Consiliului. AME, fond 71/Germania, volumul 83, f. 194-195.

⁸⁴ Joachim von Ribbentrop (1893-1946), om politic și diplomat german. Participant la primul război mondial; membru NSDAP – nr. 1199927 (din august 1932); membru SS (din mai 1933); ambasador extraordinar și plenipotențiar (din 01.06.1935); ambasador la Londra (iulie 1936-februarie 1938); ministru de Externe (04.02.1938-08.05.1945). Principalul negociator și semnatar din partea Germaniei al funestului Pact Molotov-Ribbentrop din 23.08.1939, ce a permis declanșarea celui de-al doilea război mondial. Considerat criminal de război, a fost judecat și condamnat la moarte de Tribunalul Internațional de la Nürnberg.

⁸⁵ Se referă la Ludwig Ferdinand Clauß (1892-1974), psiholog și psihoantropolog german. Autor de lucrări și studii în care a cercetat rasele din punct de vedere cultural și nu biologic. Datorită refuzului său de a se pune în serviciul cercetărilor rasiale de natură politică în cel de-al III-lea Reich, în 1942 regimul național-socialist i-a interzis să mai profeseze.

⁸⁶ Eronat. Se referă la termenul german „selbstverständlich” – firește, bineînțeles, fără îndoială (în limba română).

Documentul nr. 4

DOMNULUI MINISTRU
MIHAI ANTONESCU
PREŞEDINŢIA CONSILIULUI DE MINIŞTRI

BUCUREŞTI

I. Comunică Ministrului de Interne că a fost o mare greşeală eliberarea evreilor din tabere.

Acolo se găseau elementele cele mai periculoase, bogați sau săraci, care fac operă de dezagregare economică și mai ales morală și de intimidare în spate.

Cei aduși înapoi din Moldova au devenit foarte obraznici.

Soldatii după front au mari riscuri de a fi răniți sau omorâți din cauza comisarilor evrei, care cu o perseverență diabolică împing pe ruși din spate cu revolverul și îi țin să moară până la unul pe poziție.

Te rog remediază și acest fapt.

Toți evreii să fie readuși în lagăre, preferabil în cele din Basarabia, fiindcă de acolo îi voi împinge în Transnistria, imediat ce mă voi degaja de actualele griji.

Trebuie să se înțeleagă de toți, că nu este luptă cu slavii ci cu evreii.

Este o luptă pe viață și pe moarte.

Ori învingem noi și lumea se va purifica, ori înving ei și devenim sclavii lor.

La Tiraspol evreii erau purtați în lectice romane și toți erau obligați să se descopere, de-i cunoșteau sau nu, când treceau pe lângă ei.

Moldovenii noștri slujeau la ei numai pentru mâncare.

Deci menajarea lor în interior ar fi o slăbiciune care ne va putea compromite victoria.

La Chișinău s-au descoperit în pivnițele poliției lor secrete mormane de cadavre îngropate.

Sunt în mare parte nenorociții de basarabeni, care de 20 de ani au luptat mai mult în ideile lor, decât pentru Statul Român.

Dumnezeu i-a pedepsit mai rău decât meritau.

Iată ce ne așteaptă dacă nu învingem.

Ca să învingem trebuie să fim fermi într-o atitudine. Fiara aceasta nu se poate îmblânzi.

Toți politicienii s-au folosit de ei pentru a se îmbogăți și a guverna.

În realitate jidanii s-au folosit de netrebnci pentru a suge și distruge nația.

Asta trebuie să o știe toți.

Nu economicul primează în aceste momente, ci viața națiunii însăși.

Ea nu depinde de afacerile înfloritoare ale unora, ci de victoria tuturor în contra Satanei.

Și războiul în general, și luptele de la Odessa în special au făcut cu prisosință dovada că Satana este evreul.

El și numai el duce slavii ca pe o turmă de boi și îi face să moară trăgând ultimul glonț.

De aci enormele noastre pierderi.

Fără comisarii evrei eram demult la Odessa.

De altfel distrugerea totală a zonei părăsite de inamic și sacrificarea fără niciun scrupul a poporului fac dovada că conducătorii actuali n-au nimic cu Țara pe care o domină, fiindcă altfel nu ar proceda cum procedează.

Unui patriot i se strânge inima să distrugă un bun comun, chiar când îl părăsește.

II. Din cauza înfundării circulației nu pot evacua răniții și este aci o mare aglomerare, ceea ce a creat, contrar celor ce s-au petrecut până acum, o rea cazare și îngrijire.

Rechiziționează de la evreii din București, Cernăuți, Roman, etc, pături de lână, saltele de lână, cearceafuri, perne și trimite-le cât mai curând aci.

Să doarmă și evreii pe paie.

De asemenea mai trebuie și medici și doamne de la Crucea Roșie sau de la Patronaj.

MAREȘAL ANTONESCU⁸⁷

ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 170/1941, f. 61-63; Jean Ancel, *Transnistria*, vol. I, p. 317-319.

Documentul nr. 5

Nr. 75566/2190
14 Octombrie 1941

TELEGRAMA CIFRATĂ

Legățiunea Washington.

Urmăriți cu atenție toată propaganda maghiară.

Vi se va trimite material pentru contrapropagandă.

După unele informații se va încerca o propagandă anti-românească făcută de evrei, sprijinită pe fotografii, de atrocități săvârșite în Moldova, Bucovina și Basarabia.

Vă voi trimite fotografii, arătând purtarea evreilor în Basarabia și Bucovina, ofensa și atacarea armatei noastre și solidarizarea cu Rusia și bolșevismul la anul precedent.

Informați, dacă se va pune problema, că guvernul român a făcut câteva reforme cu caracter patrimonial, exproprieri de bunuri evreiești, că a făcut-o pentru a întări burghazia românească săracă și amenințată, pentru a restabili un echilibru, din cauză că evreii acaparaseră în ultimele două decenii bunuri imobiliare, fără nicio măsură.

În România nu se fac acte de persecuție sau pogromuri, cum s-a spus, și guvernul organizează o seamă de măsuri de echilibru economic.

În ce privește raporturile cu Ungaria veți primi material documentar asupra atrocităților ungare de care a fost victimă populația românească din Transilvania de nord (crime, maltratări, expulzări etc.), violențele ungare mergând până la excluderea elementului românesc din școli și la dărâmarea bisericilor românești din teritoriul ocupat.

În ultimele luni se anulează însăși proprietatea țăranilor, retrocedând-o latifundiarilor și pauperizând pe români.

⁸⁷ Ion Antonescu (1882-1946), militar de carieră și om politic român. Șef al Marelui Stat Major (1933-1934); ministru al Apărării Naționale (1938); președinte al Consiliului de miniștri și conducător al statului român (06.09.1940-23.08.1944); comandant al Grupului de Armate „General Antonescu” (22.06-17.07.1941). Arestat la 23 august 1944 pentru refuzul de a încheia armistițiul cu Națiunile Unite, este predat autorităților sovietice la începutul lunii septembrie. Deținut și anchetat în U.R.S.S. (septembrie 1944 – aprilie 1946), este readus în țară, judecat și condamnat la moarte de așazisul Tribunal al Poporului. Executat la Jilava în data de 01.06.1946. General de corp de armată (din 1940); general de armată (din 1941); mareșal (din 21.08.1941).

Întrucât guvernul regal ungar, prin voinţa sa unilaterală şi reiterată, n-a respectat actul de la Viena, cu toate că îi aducea prin târg internaţional teritoriile nemeritate, ne-a silit ca la rândul nostru să declarăm caduc actul de la Viena, comunicând în acest sens, prin două memorandum-uri, la Roma şi Berlin, voinţa guvernului regal român de a-şi rezerva consecinţele acestei constatări de caducitate.

În acelaşi timp, am trecut la acţiunea de retorsiune şi represalii, acestea fiind singurele mijloace prin care mai putem apăra viaţa şi libertatea spirituală a românilor din Transilvania ocupată.

Informaţi-ne asupra tuturor temelor de propagandă maghiară.

De asemenea, asupra ultimelor tendinţe americane faţă de război şi Rusia.

MIHAI ANTONESCU

AME, fond Problema 33, volumul 10, f. 171-172.

Documentul nr. 6

G O R U N⁸⁸

Stat Major

Bir, 2

SECRET

Nr. 14.420 din 18 octombrie 1941

G O R U N

către

.....

I N S T R U C Ţ I U N I

ORGANIZAREA, TRIEREA ŞI EVACUAREA EVREILOR DIN ODESA ÎN GHETOURI

Pentru executarea ordinului Vrancei⁸⁹ ia fiinţă lagărul ghetou provizoriu pentru evreii din oraşul Odesa.

Localul ghetoului înfiinţat de Serv. Pretoral se instalează cu începere de azi 18 Octombrie ora 16 în Penitenciarul Odesa de pe strada Fontanskaia Daroga.

Zona de cartuire a evreilor se lărgeşte între această stradă şi până la mare – sector limitat la vest de şoseaua Fontanskaia Daroga caroul 5-8 Planul oraşului Odesa, sector Colonel Paul Alexiu.

L.N.

Toţi evreii indiferent de sex şi vârstă vor fi evacuaţi de sectoare cu întreaga familie, copii, femei, bărbaţi, care la plecarea de la domiciliu îşi vor lua strictul necesar de hrană şi dormit.

Nu se va aduce mobilier.

⁸⁸ Indicativul codificat al Diviziei 10 infanterie.

⁸⁹ Indicativul codificat al Armatei a 4-a române.

Organizarea și pregătirea hranei prin grija delegaților ghetoului care vor avea delegație eliberată de Comandantul Militar al Ghetoului Lt. Alecoride⁹⁰.

Singuri delegații ghetourilor vor avea permisiunea să intre în oraș.

Sectoarele vor da ordine precise Batalioanelor (divizioanelor) să se ia măsuri ca la ridicarea evreilor de la domiciliu să nu se producă jafuri sau schingiuri, ci vor fi îndrumați direct la Serv. Pretoral pe strada Uliza Englisza în parcul Sevcenco.

În cazul când vor aflui la Serv. Pretoral prea mulți evrei în aceeași zi, vor fi îndrumați direct după ordinele Pretorului la Ghetoul-Penitenciar unde se va face trierea lor.

Serv. Pretoral va înființa un registru pentru toți evreii internați în lagăr, înaintându-se Comandamentului Diviziei zilnic la ora 19 o situație numerică (bărbați, femei, copii) internați în lagăr.

COMANDANT SECUND GORUN
GENERAL,
C. Trestioreanu⁹¹

Șeful de Stat Major
Lt. Colonel,
C. Mitulescu⁹²

AMRP, fond 2273-Divizia 10 infanterie, dosar nr. 830, f. 444..

Documentul nr. 7

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
CABINETUL MILITAR
TELEGRAMA
VRANCEA,

Domnul Mareșal ordonă să se dea imediat pe măsură ce sosesc detalii asupra celor petrecute la Comandamentul Militar Odesa și Gorun.

De asemenea să se ia drastice măsuri de represalii.

D. O.
Șeful Cabinetului Militar
Colonel
R. Davidescu⁹³

⁹⁰ Eroare. Se referă la Teodor Gh. Alecoridi (1903-?), ofițer de rezervă român. Locotent în rezervă (din 01.06.1938). Comandantul ghetoului din Odessa (1941).

⁹¹ Constantin Trestioreanu (1891-1983), militar de carieră român. Comandant secund al Diviziei 10 infanterie (10.01-10.12.1941); comandantul Artileriei Corpului 2 Armată și comandant militar al Odessei (10.12.1941-01.08.1942); comandant al Diviziei 7 infanterie (01.08.1942-20.03.1943); comandant al Diviziei 10 infanterie (05.10.1943-20.10.1944). Arestat în octombrie 1944, a fost acuzat de adoptarea măsurilor împotriva populației evreiești din Odessa și condamnat la moarte de Tribunalul Poporului în mai 1945. Ulterior pedeapsa i-a fost comutată în închisoare pe viață, fiind eliberat în 1956. Locotenent-colonel (din 10.05.1929); colonel (din 10.05.1934); general de brigadă (din 10.05.1941).

⁹² Cristodor N. Mitulescu (1895-?), militar de carieră român. Șef de Stat Major al Diviziei 10 infanterie în 1941. Căpitan (din 01.04.1920); maior (din 01.04.1932); locotenent-colonel (din 01.06.1938).

*) Adnotare: „Preşed[in]ţia Cons[iliului] [de] Miniştri No 561. 22.X.941 Exp. ss. indescifrabil; 22/10 20.20 ss indescifrabil; M. 3154/M. 22. Oct[ombrie].1941”.

ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 104/1941, f. 4.

Documentul nr. 8

DETAŞAMENTUL S.S.I. ODESSA

NOTA INFORMATIVĂ NR. 200

Din 22 Octombrie 1941

În ziua de 22 Octombrie către orele 18, a fost aruncat în aer localul ocupat de Comandamentul Militar al Odesei în fosta clădire a Direcţiei Siguranţei N.K.V.D.-ului din Strada Engels, vis-à-vis de Parcul Sefcenco. În prezent se lucrează la curăţirea terenului şi identificarea victimelor de sub dărâmături.

Din primele investigaţii rezultă că minarea s-a făcut cu ocazia evacuării oraşului de către trupele sovietice, folosindu-se o mare cantitate de exploziv acţionată – probabil – de la distanţă, de un declanşator electric.

Deşi – înainte de ocuparea localului de către C.M.O., cât şi ulterior după ce Comandamentul a fost prevenit - s-au întreprins operaţiuni de cercetare şi deminare, dispozitivul a fost atât de bine camuflat, încât nu a putut fi găsit.

În oraş continuă a se produce incendieri însoţite de explozii la diferite întreprinderi, instituţiuni, magazine şi depozite, acţiuni care par a fi organizate după un plan dinainte stabilit, în scopul de a întreţine o stare de nesiguranţă şi a produce panică în rândurile trupelor şi a populaţiei.

Toate aceste acţiuni teroriste sunt executate de organizaţiile de partizani – în majoritate evrei – lăsaţi cu misiuni în localitate, ascunşi în catacombele oraşului şi în diferite clădiri.

Cum deţinem informaţiuni că în Odessa sunt minate numeroase clădiri care urmează a fi aruncate în aer – informaţiuni greu de verificat şi care totuşi se dovedesc a fi temeinice – în special clădiri care urmează a fi ocupate de comandamente şi autorităţi, diferite întreprinderi de utilitate publică, precum şi că se intenţionează atentate asupra ofiţerilor şi funcţionarilor români şi germani, se impune luarea de măsuri imediate şi extrem de drastice:

– Trecerea imediată la represalii masive prin exterminarea tuturor elementelor lăsate cu misiuni, suprimarea funcţionarilor N.K.V.D., a membrilor din partidul comunist, precum şi a tuturor evreilor din oraş.

– Deţineri numeroase de ostateci din membrii tuturor familiilor aflătoare în oraş – bărbaţi şi femei – care să fie executaţi în mod public, fără judecată, ca răspunzători pentru orice atentat ce se va mai produce. Acest lucru să fie cunoscut populaţiei printr-o largă afişare.

– Explorarea imediată a catacombelor care oferă extrem de numeroase posibilităţi de adăpostire şi ascundere a bandelor de terorişti, partizani, rămăşişele unităţilor care nu au

⁹³ Radu Davidescu (1896-?), militar de carieră român. Ataşat militar la Budapesta şi Bratislava (1939-1941); şeful cabinetului militar al conducătorului statului (august 1941-23.08.1944). După război a fost arestat de autorităţile comuniste şi deţinut în închisorile Jilava, respectiv Aiud. Maior (din 10.05.1929), locotenent-colonel (din 01.01.1937), colonel (din 08.06.1940).

putut fi evacuate, etc., având suficiente mijloace de hrană și întreținere pentru un îndelungat timp. Cum aceste operațiuni sunt extrem de dificile prin posibilitățile de surprize ce le oferă, credem că singura soluție pentru curățirea lor este utilizarea unui puternic gaz lacrimogen care să oblige pe ocupanți la evacuarea lor. Produse chimice pentru efectuarea acestei gazări au fost semnalate de noi prin Nota Nr. 199 din 21.X.1941, că se găsesc în cantități suficiente în catacomba situată în regiunea Zastavei 1, lângă aeroport.

– Verificarea conductelor de apă și canalizare – în special gurile de control – care pot oferi surprize, deoarece deținem indicii că nu este exclus a fi fost minate, în mare parte.

– Verificarea amănunțită a tuturor circuitelor electrice interioare, îndepărtându-se toate derivațiunile și circuitele care nu au justificată existența lor în local.

Pentru efectuarea acestor operațiuni, credem necesară evacuarea în periferiile orașului a tuturor comandamentelor și instituțiilor publice, până la completa curățire a catacambelor și verificarea tuturor clădirilor.

Deși măsurile propuse par a fi de natură a îndepărta de noi sentimentele populației, totuși sunt absolut necesare și singurele în măsură a putea stăpâni pornirile distructive în care au crescut și au fost educate aceste elemente.

Comunicat:

- Guvernământul Transnistriei
- Comandamentul Militar Odessa
- Prefectura Poliției Odessa
- S.S.I. Eșalonul 1.

ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 407/1941, f. 15-16.

Documentul nr. 9

22.X.1941 ora 23.25

ARMATA IV-a
cătref
PREȘEDINȚIA CONSIL. DE MINIȘTRI
Cabinetul Militar

La ordinul Nr. 3154 din 22.X.1941;

Până la ora 20.40 Generalul Glogojanu⁹⁴, comandantul militar al Odesei, nu a fost găsit, este probabil sub dărâmături.

Numărul morților și răniților nu s-a putut stabili. Operațiunile de salvare continuă.

Din clădirea ocupată de Comandament a sărit în aer partea centrală și aripa dreaptă.

⁹⁴ Ion Glogojanu (1888-1941), militar de carieră român. Comandant al Diviziei 10 infanterie (03.06.1941-22.10.1941); comandant militar al orașului Odessa (17.10-22.10.1941). După ocuparea Odesei la 16.10.1941, generalul Glogojanu și-a instalat postul de comandă în fostul sediu al NKVD, deși au existat informații cu privire la minarea de către sovietici a clădirii. Corpul său neînsuflit a fost scos de sub dărâmături în data de 23.10.1941, fiind înmormântat două zile mai târziu în parcul Șevcenko. Locotenent-colonel (din 1926); colonel (din 1933); general de brigadă (din 1939); general de divizie post-mortem (din 1941).

Trupele din Odessa sunt la locurile lor în stare de alarmă.

Până la ora 22 nu s-a mai semnalat nicio altă explozie și niciun eveniment de altă natură.

Pentru a conduce opera de salvare s-au luat la fața locului măsurile impuse de evenimente. S-au trimis la Odessa: generalul Macici⁹⁵, comandantul C.2.A., subșeful de Stat Major al Armatei IV-a, șeful Secției 2-a dela Armata IV-a, comandantul Transmisiunilor Armatei IV-a cu echipele necesare restabilirii imediate a transmisiunilor.

Ca represalii și pentru a da un exemplu populației s-au luat măsuri a spânzura în piețele publice un număr de evrei și comuniști suspecti.

COMANDANTUL ARMATEI IV-a
GENERAL DE CORP DE ARMATĂ ADJUTANT
/ss/ I. Iacobici⁹⁶

Nr. 302.827

22. X. 1941

ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 104/1941, f. 7.

Documentul nr. 10

23.X.1941 ora 2.30

ARMATA IV-a
cătrec
PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
Cabinetul Militar

Urmare la raportul Nr. 302.827 din 22.X.1941;

1) La ora 23.30 s-au suspendat lucrările de salvare din cauza unui zid care amenința să se prăbușească. Se mai continuă numai lucrările care nu prezintă pericol.

Mâine în zori de zi se va proceda la dărâmarea zidului amenințător și se vor relua lucrările de salvare cu intensitate.

⁹⁵ Nicolae Macici (1886-1950), militar de carieră român. Comandant al Corpului 2 Armată (10.09.1940-08.11.1941); comandant al Armatei 1 (08.11.1941-12.02.1945). A fost delegat în octombrie 1941 cu menținerea ordinii în Odessa, calitate în care a participat la represaliile inițiate împotriva populației evreiești. La sfârșitul celui de-al doilea război mondial a fost arestat, judecat și condamnat la moarte (22.05.1945) de către Tribunalul Poporului pentru „crima de dezastrul țării prin săvârșirea de crime de război”. Ulterior pedeapsa i-a fost comutată în muncă silnică pe viață. Moare la Aiud, după ce trecuse în prealabil prin închisorile din Jilava și Dumbrăveni.

⁹⁶ Iosif Iacobici (1884-1952), militar de carieră român. După absolvirea Școlii Superioare de Război din Viena (1910), intră în Armata austro-ungară, participă la primul război mondial. Este integrat în Armata română în 1918; ministru al Apărării Naționale (27.01-22.09.1941); comandant al Armatei a 4-a (09.09-08.11.1941); șef al Marelui Stat Major (22.09.1941-17.01.1942). În ianuarie 1942 a intrat în conflict cu mareșalul Ion Antonescu în ceea ce privește numărul marilor unități ce urmau să fie trimise pe frontal de est, fiind demis din fruntea Marelui Stat Major. Condamnat de autoritățile comuniste în 1949 la 8 ani temniță grea, moare în penitenciarul din Aiud. General de brigadă (din 10.05.1931); general de divizie (din 24.12.1937); general de corp de armată (din 06.06.1940).

2) Pierderi cunoscute până la ora 23.30 sunt circa: 35 răniți și 25 morți – trupă și ofițeri.

Până în prezent nu s-a putut găsi: generalul Glogojanu, colonelul Ionescu Mangu⁹⁷, comandor Bardescu⁹⁸, comandor Schmidt⁹⁹, colonelul Bădulescu Grigore¹⁰⁰, lt. colonel Manescu Ștefan¹⁰¹, lt. colonel Davila¹⁰² și alți ofițeri mai mici în grad.

3) Până la ora 1.30 nu s-a mai produs nicio explozie nouă – în oraș complet liniște.

4) Clădirea explodată a fost deminată de germani și verificată de un ofițer român și numai după aceea a fost ocupată.

5) Am însărcinat pe generalul Ghineraru N.¹⁰³ cu comanda provizorie a Diviziei 10-a.

COMANDANTUL ARMATEI IV-a
GENERAL DE CORP DE ARMATĂ ADJUTANT

/ss/ I. Iacobici

Nr. 302.840

23. X. 1941

ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 104/1941, f. 8.

Documentul nr.11

HUGUES

CABINETUL MILITAR
al
CONDUCĂTORULUI STATULUI
către
VRANCEA 1

Ca urmare a celor petrecute la Comandamentul Militar Odessa în ziua de 22 Octombrie a. c., Domnul Mareșal ordonă:

⁹⁷ Ioan Ionescu-Mangu (1891-1941), militar de carieră român. Șef de Stat Major al Diviziei 10 infanterie. Maior (din 01.04.1920); locotenent-colonel (din 10.05.1931); colonel (din 01.04.1937).

⁹⁸ Nu a putut fi identificat.

⁹⁹ Ernst Fritz Herwart Schmidt (1889-1941), militar de carieră german. Comandant al apărării navale a Ucrainei (01.08-22.10.1941); adjunct al comandantului portului Odessa (16-22.10.1941); căpitan de corvetă (din 15.05.1934); căpitan de fregată (din 01.11.1935); comandor (din 20.04.1941).

¹⁰⁰ Nu a putut fi identificat.

¹⁰¹ Nu a putut fi identificat.

¹⁰² Nu a putut fi identificat.

¹⁰³ Nicolae Ghineraru (1888-1969), militar de carieră român. Comandant al Brigăzii 1 fortificații (martie 1940-22.10.1941); comandant al Diviziei 10 infanterie (23.10-08.11.1941); comandant al Diviziei 2 infanterie (08.11.1941-01.07.1942); comandant al Grupului mobil de Etape nr. 1 (01.07.1942-04.04.1943); prefect al județului Botoșani (05.04.1943-01.05.1944). La 31.10.1944 a fost arestat pentru abuzurile săvârșite în calitate de comandant al Diviziei 10 infanterie, fiind condamnat la 20 de ani detenție riguroasă și 10 ani degradare civică. Este eliberat în 1956. Locotenent-colonel (din 01.07.1927); colonel (din 01.01.1934); general de brigadă (din 25.10.1939).

1/. Comandamentele Militare cât și instituțiunile publice din regiunea Odessa se vor instala în afara oraşului sau în clădiri din oraş, care au fost în prealabil curăţate de echipe speciale și deminate.

Se vor alege case izolate cu un singur etaj, care să poată fi complet cercetate și bine păzite.

2/. Se va trece din nou la cercetarea metodică a locuințelor, dându-se atențiune deosebită clădirilor importante și aceloră în care au funcționat comandamente sau autorități inamice.

Până la terminarea operațiunilor de deminare se va evita instalarea comandamentelor în clădirile unde au funcționat autorități bolșevice.

3/. Domnul Mareșal Antonescu ordonă să se raporteze cine este responsabil de neexecutarea ordinului Comandamentului de Căpetenie Nr. 3.016 din 16 Oct. 1941 și ordinului Nr. 3.092 din 16. Oct. 1941 al Comandamentului Vrancea¹⁰⁴.

4/. Deoarece este aproape sigur că acțiunea de la Odessa a fost pusă la cale de către comuniștii locali și pentru a se înlătura pe viitor o asemenea acțiune, Domnul Mareșal ordonă să se treacă la represalii severe astfel:

a/. Pentru fiecare ofițer român sau german mort în urma exploziei, vor fi executați 200 comuniști;

Pentru fiecare soldat mort, câte 100 comuniști.

Execuțiile vor avea loc în cursul zilei de astăzi.

b/. Toți comuniștii din Odessa vor fi luați ca ostateci, de asemenea câte un membru din fiecare familie evreească.

Li se vor aduce la cunoștință represaliile ordonate ca urmare a actului terorist săvârșit și li se va pune în vedere, lor și familiilor lor, că la un al doilea act asemănător vor fi executați cu toții.

c/. Măsurile luate vor fi date publicității și afișate în Odessa și împrejurimi chiar în cursul zilei de azi.

D.O.
ȘEFUL CABINETULUI MILITAR
Colonel
R. Davidescu

Nr.din 23. Oct. 1941
Ora...

ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 104/1941, f. 5-6.

Documentul nr. 12
RAPORT CONTRAINFORMATIV no. 3
Pentru ziua de 23.X.1941

I. Starea de spirit a ofițerilor, subofițerilor și trupei:
– foarte bună

¹⁰⁴ Nu au fost identificate printre documentele cercetate.

- II. Starea de spirit a populației civile:
 – populația creștină necomunistă pare mulțumită, dar cu grijă față de lipsa de lucru și alimente
- III. Prizonieri: – civili 354
- IV. Evrei evacuați pentru ghetou: – bărbați 1.070
 – femei 267
 – copii 2
- V. Acțiuni teroriste sau sabotaj:
 – nimic în sector
- VI. Diverse:
 – în urma atentatului de la Comandamentul Militar, conform ordinelor superioare s-au executat un număr de 72 evrei și comuniști prin împușcare.

COMANDANTUL REG. 33 DOROBANȚI

Colonel,
 C. Iordăchescu¹⁰⁵

AMRP, fond 2273-Divizia 10 infanterie, dosar nr. 830, f. 461.

Documentul nr. 13

18 Noiembrie 1941

TELEGRAMA-CIFRATĂ

Legatiunea Washington

Rog desmințiți telegrama apărută în ultima vreme privitoare la persecuțiile evreilor.

La Odessa a fost o explozie gravă a clădirii Comandamentului, care a omorât pe generalul comandant al Odesei, mai mulți generali, colonei și funcționari superiori administrativi.

Ca urmare și pentru a evita atentate, au fost executați ostateci.

Acesta însă nu a fost un masacru ca în imaginația transmițătorilor de știri false.

De asemenea, evreii din vechiul Regat nu vor avea niciun regim greu de suferit.

Dimpotrivă, lucrez la un statut al evreilor care să așeze poziția lor în stare de drept și să evite de acum înainte orice fel de interpretare sau alte atacuri împotriva noastră.

Vă voi trimite copia unei note adresate ministrului Statelor Unite la București¹⁰⁶ ca răspuns la două Note diplomatice care exagerând mici incidente locale aveau ca concluzie

¹⁰⁵ Constantin Iordăchescu (1893-?), militar de carieră român. Comandant al Regimentului 33 infanterie (10.07.1941-10.07.1942); comandant al infanteriei Diviziei 2 infanterie (10.07.1942-04.04.1944); comandant al Comandamentului 102 munte (04.04-15.09.1944); comandant al Diviziei 2 munte (15.09.1944-12.05.1945). Locotenent-colonel (din 15.04.1933); colonel (din 24.01.1938); general de brigadă (din 23.03.1943); general de divizie (din 1945).

¹⁰⁶ Franklin Mott Gunther (1885-1941), diplomat de carieră american. Secretar particular la Ambasada din Tokyo (1907-1908); secretar de legație la Ambasada din Paris (1909-1910); secretar de legație la Legația din Managua (1911-1912); secretar de legație la Legația din Lisabona (1912); secretar de legație la Ambasada din Rio de Janeiro 1912-1914); secretar de legație (din 17.04.1915)

dificultatea de a-şi exercita misiunea în România, atunci când dl. Gunther s-a bucurat şi se bucură de o largă atenţie din partea Guvernului şi chiar a Conducătorului Statului.

Insistaţi asupra faptului că România a avut până azi o atitudine plină de deferenţă faţă de Statele Unite şi că totuşi a fost supusă unui regim de grave prejudicii prin blocarea disponibilităţilor şi a vaselor.

MIHAI ANTONESCU

AME, fond Problema 33, volumul 10, f. 205.

Documentul nr. 14

Biroul cifrului nr. 29.709 din 28.XII.1941, ora ...

T e l e g r a m ă

Carpaţi¹⁰⁷ 28.XII.1941 ora 14,30

SECRET

Preşedinţia Consiliului de Miniştri comunică cu nr. 326/1941.

Domnul Mareşal Antonescu a dispus ca toţi jidanii din Odessa să fie scoşi imediat deoarece din cauza rezistenţei SEVASTOPOLULUI şi a insuficienţei forţelor ce se găsesc acolo, ne-am putea aştepta la o surpriză dezagreabilă.

S-ar putea ca din cauza acestor jidani să se producă o catastrofă, în cazul unei debarcări ruseşti la Odessa sau în regiunea învecinată.

Domnul Mareşal Antonescu a spus: „a-i ţine acolo este o crimă. Nu vreau să-mi pătez activitatea mea cu această lipsă de prevedere”.

Rog luaţi imediat legătura cu Guvernământul Transnistriei aducându-i la cunoştinţă cele arătate mai sus şi colaboraţi pentru imediata executare a ordinului Domnului Mareşal.

Raportaţi măsurile luate.

Confirmaţi primirea.

Şeful de Stat Major al Armatei
General Tătăranu¹⁰⁸

Nr. 45800/C din 28.XII.1941

secretar de ambasadă) la Ambasada din Londra (1914-1919); secretar de ambasadă la Legaţia din Haga (1919-1920); consilier de ambasadă la Ambasada din Roma (1920-1924); rechemat la Departamentul de Stat (1924-1928); ministru plenipotenţiar în Egipt (1928-1930); preşedinte al Institutului american de artă şi arheologie iraniană (1930-1937); ministru plenipotenţiar în România (31.07.1937-12.12.1941). A fost unul dintre diplomaţii acreditaţi în capitala României, care a condamnat vehement politica antisemită promovată de regimul antonescian.

¹⁰⁷ Indicativul codificat al Marelui Stat Major.

¹⁰⁸ Nicolae Tătăranu (1890-1953), militar de carieră român. Subşef al Marelui Stat Major (22.06-09.09.1941); şef de Stat Major al Armatei a 4-a (09.09-30.10.1941); subşef al Marelui Stat Major (01.11.1941-20.07.1942); comandant al Diviziei 20 infanterie (20.07.1942-14.01.1943); la dispoziţia Ministerului de Război (14.01-01.10.1943, 28.09.1944-23.03.1945); comandant al Corpului 6 armată (23.08-28.09.1944). Colonel (din 1933); general de brigadă (din 1939); general de divizie (din 1942).

p. conformitate
Șeful Biroului Cifru
Căpitan Constantinescu¹⁰⁹

*) Adnotare: „28.XII.1941 Se va transmite în copie la Guvernământ și se va da ordin C.2.A. pentru a lua legătura cu autoritățile civile în vederea executării acestui ordin. ss. indescifrabil”.

AMRP, fond 25-Armata a 3-a, dosar, nr. 452, f. 2.

Documentul nr. 15

COMANDAMENTUL DE CĂPETENIE AL ARMATEI
DEPARTAMENTUL GUVERNATORULUI CIVIL
AL TRANSNISTRIEI

SECRET

COMANDAMENTUL ARMATEI
A 3-a

00139 03 IAN. 1942

Avem onoare a vă înainta alăturat un exemplar din ordonanța Nr. 35 și instrucțiunile de aplicare a acestora dată de acest Guvernământ, cu privire la evacuarea evreilor din Municipiul Odessa și împrejurimi, rugându-vă să binevoiți a lua cunoștință.

GUVERNATOR
ss. Gheorghe Alexianu¹¹⁰

DIRECTOR
ss. indescifrabil

COMANDAMENTUL DE CĂPETENIE AL ARMATEI
DEPARTAMENTUL GUVERNATORULUI CIVIL
AL TRANSNISTRIEI

ORDONANȚA
Nr. 35.

Noi, ION ANTONESCU, Mareșal al României, Comandant de Căpetenie al Armatei;
Prin Profesor G. ALEXIANU, Guvernator Civil al Transnistriei;
Pentru motive de ordine și siguranță a trupelor, administrației și populației;

¹⁰⁹ Nu a putut fi identificat.

¹¹⁰ Gheorghe Alexianu (1897-1946), jurist și om politic român. Studii liceale la Focșani și universitare la București—Facultatea de Drept, obține doctoratul în drept în 1925. Carieră universitară la Cernăuți (1920-1930), ajungând profesor titular. Rezident regal al Ținutului Suceava (august 1938-februarie 1939), guvernator al Transnistriei (19.08.1941-31.01.1944). Judecat și condamnat la moarte în 1946 în lotul mareșalului Ion Antonescu. Executat în 01.06.1946.

În virtutea deplinelor puteri acordate prin decretul Nr. 1 din 19 August 1941;

ORDONĂM:

ART. 1. Toți evreii aflați în Municipiul Odessa și împrejurimi se evacuează din acest oraș și se plasează în regiunea de nord a județului Oceacov și sudul județului Berezovca, în localitățile stabilite de administrație.

ART. 2. Evreii sunt îndatorați să lichideze avutul lor, numai prin intermediul birourilor instituite în circumscripțiile polițienești și în conformitate cu instrucțiunile stabilite.

ART. 3. Toate bunurile rămase dela evrei se vor vinde populației prin concurență orală. Sumele rezultate din aceste vânzări se vor restitui evreilor.

ART. 4. Evreii evacuați își vor lua cu dânsii efecte de îmbrăcăminte, gospodărie și hrană.

ART. 5. În regiunea de plasare, evreii evacuați vor trăi pe cont propriu.

Ei vor putea fi folosiți pentru orice muncă de folos obștesc, în întreprinderile agricole, industriale sau atelierele profesionale în schimbul hranei și întreținerii, în conformitate cu ordonanța Nr. 23.

ART. 6. Autoritățile administrative și polițienești din regiunea de plasare le vor asigura buna conviețuire în mijlocul populației băștinașe.

ART. 7. Evacuarea evreilor va începe în ziua de 10 Ianuarie 1942, în conformitate cu planul ce se va stabili.

ART. 8. Domnul Inspector General al Jandarmeriei, Domnii Prefecți ai jud. Odessa Oceacov și Berezovca sunt însărcinați cu aducerea la îndeplinire a prezentei ordonanțe.

Data în Cabinetul nostru în Tiraspol, astăzi 2 Ianuarie 1942.

GUVERNATOR

Prof. ss. G. Alexianu

p. conformitate
ss. indescifrabil

INSTRUCȚIUNI PENTRU EVACUAREA POPULAȚIEI EVREIEȘTI
DIN MUNICIPIUL ODESSA ȘI ÎMPREJURIMI.

Pentru executarea ordonanței Nr. 35 privitoare la evacuarea populației evreiești din municipiul Odessa și împrejurimi, se ordonă următoarele:

I. Se instituie în Municipiul Odessa un birou control de evacuare, cu reședința la Prefectura poliției Odessa și 6 bir. de circumscripții, care vor lucra consecutiv în fiecare circumscripție polițienească, în ordinea ce se va stabili de Biroul Central.

II. „Biroul Central” este format din

- a) Prefectul Județului Odessa, ca președinte.
- b) Primul Procuror al Tribunalului Militar Odessa.
- c) Prefectul Poliției Odessa.
- d) Un ofițer superior, delegat de Comandamentul Militar Odessa.
- e) Primarul Municipiului Odessa.

III. Îndatoririle „Biroului Central” sunt:

a) A aduce la îndeplinire ordonanța și instrucțiunile relative la evacuarea populației evreiești din Odessa și împrejurimi.

b) A îndruma, supraveghea și controla operațiunile birourilor de circumscripție.

c) A lua toate măsurile necesare ca lucrările birourilor de circumscripție să decurgă în ordine.

d) A întocmi tabloul comunelor din regiunea de plasare stabilind numărul de Evrei ce vor fi cartiruiți în ele, după ce s-au primit lucrările prefecturilor de Oceacov și Berezovca.

IV. Fiecare „Birou de Circumscripție” este compus din:

- a) Un ofițer magistrat, ca președinte.
- b) Un delegat al B.N.R. sau al Ministerului de Finanțe.
- c) Șeful circumscripției de poliție respectiv.
- d) Un ofițer delegat al Comandamentului Militar al Odesei.
- e) 2 locuitori din Odessa, delegați de primarul Municipiului Odessa.

V. Obligațiunile birourilor de circumscripție sunt:

- a) Stabilirea identității fiecărui individ evacuat.
- b) Înscrierea în registru a persoanelor evacuate.
- c) Percheziție corporală și domiciliară.
- d) Evaluarea și achitarea imediată în R.K.K.S. a tuturor bijuteriilor și obiectelor de valoare oprite.

e) Inventarierea întregii averi rămase de la evacuați.

f) Punerea întregului inventar rămas în custodia supraveghetorului de case (dvornic).

g) Închiderea și sigilarea oricărui imobil, fie locuință, magazie sau atelier.

VI. Este admis ca fiecare evreu evacuat să-și transporte:

1) Alimentele de care dispune: fiecare evacuat este obligat a-și lua hrană necesară pe timpul transportului.

2) Efectele de îmbrăcăminte și gospodărie, precum și sculele pentru practica profesiei sau a meseriei.

3) Sumele de bani în R.K.K.S., proprietatea lor, ca și acele rezultate din valorificarea tuturor obiectelor de preț, oprite de comisie.

4) Medicamente și orice articol de igienă.

5) Fiecărui îi este permis a-și închiria pe cont propriu un mijloc de transport, acolo unde transportul se face pe jos.

VII. Este interzis a se reține și duce în regiunea de plasare:

1) Obiecte de artă, bijuterii și orice obiect de valoare.

2) Orice altă monedă, în afară de R.K.K.S.

3) Orice efecte sau înscrieri de stat ori bancare.

4) Orice fel de armă de foc sau armă albă.

5) Vehicule auto.

6) Orice fel de material explosibil sau inflamabil, în general orice material de război.

Contravenienții vor fi pedepsiți după legile militare în timp de război.

VIII. Bijuteriile, obiectele de valoare și monetele străine vor fi cumpărate de birourile anume instituite.

IX. Prefectura județului Oceacov și cea a județului Berezovca vor proceda la:

a) Recunoașterea comunelor din regiunea de plasare.

b) Stabilirea capacității de cartiruire a comunelor.

c) Recunoașterea și stabilirea itinerariilor de marș, precum și a localităților unde se vor face popasurile de noapte.

Ele vor face cunoscute toate acestea Biroului Central de evacuare de la prefectura Județului Odessa.

X. Prefectura Odessa, Primăria Municipiului Odessa și Prefectura Poliției Odessa vor avea grijă să rechiziționeze și să pună la dispoziția evacuaților vehiculele necesare pentru transportul bagajelor, bătrânilor, femeilor și copiilor.

Convoaiele constituite vor fi conduse de organele polițienești, al căror efectiv va fi în raport cu mărimea convoaielor; escortele se vor schimba la fiecare popas de noapte.

La ajungerea la destinație, convoaiele vor fi primite de autoritățile județene și comunale respective, care vor proceda la cazare.

Evacuarea evreilor se va face pe jos până la gara Odessa Triaj, sau cu mijloacele de locomoțiune – pentru bătrâni, femei, copii și bagaje – pe care le vor pune la dispoziție Primăria și poliția, în conformitate cu dispozițiunile de mai sus.

În gara Odessa Triaj, evacuații, sub pază, vor fi îmbarcați în trenuri de unde vor fi duși până la Berezovca.

De la Berezovca, ei vor continua drumul pe jos și cu mijloacele de transport pentru bătrâni, femei, copii și bagaje – rechiziționate din regiune și puse la dispoziție de prefectul județului.

XII. Niciun evreu nu are dreptul să ia asupra sa, să ia mai mult de 25 kgr. bagaje, cuprinzând obiecte din acele specificate în instrucțiunile de față. Dacă au bagaje mai multe decât această cantitate, evreii sunt îndreptățiți să le transporte în localitățile unde se duc, prin mijloace proprii.

XIII. Este interzis oricărui evreu a părăsi localitatea în care i s-a fixat domiciliul, fără autorizație specială eliberată de prefectul respectiv.

Orice evreu găsit în alt loc decât în acel fixat prin autorizația ce va primi, va fi considerat ca spion și pedepsit conform legilor militare în timp de război.

XIV. Organizarea interioară de conducere și administrare a evreilor va fi aceea prevăzută în ordonanța Nr. 23.

XV. Pentru executarea în condițiunile hotărâte a evacuării evreilor, se detașează pe teren, pentru control și supraveghere, pe tot timpul acestei chestiuni Domnul Colonel Petala¹¹¹, Inspector General al Jandarmeriei, și domnul C. Ciurea Inspector General Administrativ¹¹².

XVI. Aceste instrucțiuni vor fi traduse și în limba rusă și vor fi vizibil afișate alături de ordonanța pentru evacuare.

Ordonanța și instrucțiunile se vor publica și în Gazeta Odessei.

GUVERNATOR,
ss. G. Alexianu

p. conformitate
ss. indescifrabil

*) Adnotare: „B[iroul] 2 Se va prezenta D-lui G[enera]l ss. indescifrabil; 5.I.942 văzut ss. G[enera]l Dumitrescu”¹¹³.

AMRP, fond 25-Armata a 3-a, dosar, nr. 452, f. 7-11.

¹¹¹ Marcel Petala (1892-?), militar de carieră –Jandarmerie. Pretor al Armatei a 3-a române (1941); inspector general al Jandarmeriei în Transnistria. Căpitan (din 01.09.1927); maior (din 10.05.1935); colonel (din 31.10.1941). Condamnat de autoritățile comuniste în 1945 la închisoare pe viață.

¹¹² Nu a putut fi identificat.

¹¹³ Petre Dumitrescu (1882-1950), militar de carieră român. Comandant al Armatei a 3-a (22.06.1941-23.08.1944). General de divizie (din 1937); general de corp de armată (din 1941); general de armată (din 1942); trecut în rezervă pentru limită de vârstă la 01.11.1944.

Documentul nr. 16

București în 6 februarie 1942

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAȚII**Secret**Nr. 13254

cătore

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
CABINETUL MILITAR
Biroul 2.

Urmare la rapoartele noastre Nr. 13.111/26.1.1942 și 13.128/31.1.1942:

Am onoare a raporta următoarele date asupra stadiului evacuării evreilor din Odessa:

În intervalul de timp de la 25-30 Ianuarie 1942, nu s-a efectuat niciun transport, din cauza trenurilor, cari n-au circulat.

Evacuarea a fost reluată la 31 Ianuarie și a continuat în zilele de 1 și 2 Februarie, în care timp au fost transportați la Berezovka un număr de 5.020 evrei.

Totalul general al evreilor evacuați între 15 Ianuarie-2 Februarie 1942, se ridică astfel la 19.089.

ȘEFUL SERV. SPEC. DE INFORMAȚII

DIR. GENERAL,

ss. Eugen Cristescu¹¹⁴

*) Adnotare: „Avem date mai noi, de la M.[arele] St.[at] Major General. La data de 6.II.1942 au fost evacuați 26.716 evrei. Dosar 55. ss. indescifrabil”.

ANIC, fond PCM-CM, dosar nr. 108/1941, f. 87.

¹¹⁴ Eugen Cristescu (1895-1950), funcționar de carieră român. Licențiat în drept; în perioada interbelică activează neîntrerupt în Siguranța Generală a Statului, ajungând în 1939 director al Poliției de Siguranță. După preluarea puterii de către generalul Ion Antonescu, este numit director al Serviciului Special de Informații (15.11.1940-23.08.1944). Arestat în septembrie 1944, este judecat și condamnat la moarte (17.05.1946) împreună cu lotul mareșalului Ion Antonescu de către așa-numitul Tribunal al poporului, pedeapsa fiindu-i comutată la închisoare pe viață.

Documentul nr. 17

CORPUL 2 ARMATĂ
Stat Major

Nr. 31338 din 1 Martie 1942
CORPUL 2 ARMATĂ
către
PREŞEDINŢIA CONSILIULUI DE MINIŞTRI
Cabinetul Civilo-Militar

La Nr. 269 din 19 Februarie 1942, către C.M.O.

Am onoare a raporta următoarele:

I. Evacuarea evreilor din Odessa:

1) Între 10 Ianuarie și 28 Februarie a.c. s-au evacuat din Odessa, 31.873 evrei (bărbați, femei și copii).

Bărbații toți sunt în vârstă de peste 45 ani.

2) Evreii evacuați au fost expediați cu calea ferată în satele din nordul județului Berezovca.

3) Lucrările de evacuare a evreilor au fost dirijate de un Birou Central de Evacuare compus din:

– Prefectul județului (Col. Velcescu¹¹⁵) ca Președ.

– Primarul Orașului (Gh. Pântea¹¹⁶)

– Prefectul Poliției (Col. Popovici¹¹⁷)

– Procuror Gl. al Curții Marț. (Lt. Col. Soltan¹¹⁸)

– Delegatul C. 2 A. (Maior Nicolicescu N.¹¹⁹)

– Medicul primar al orașului (Dr. Solcănescu¹²⁰) – ca membri

– 2 delegați ai B.N.R. și

– 2 delegați ai Minist. de Finanțe și 6 birouri de circumscripție, care au lucrat în Ghetou la identificarea, înscrierea (recenzarea) și strângerea valorilor evreilor ce zilnic urmau să fie transportați.

Aceste birouri erau constituite din:

– un ofițer magistrat ca președinte

¹¹⁵ Matei Velcescu (1890-?), militar de carieră român. Prefect al județului Odessa. Maior (din 01.04.1920); locotenent-colonel (din 01.10.1929); colonel (din 01.04.1936). Trecut în rezervă în 1941.

¹¹⁶ Gherman Pântea (1894-1967), avocat, funcționar public, maior în rezervă român. Primar al orașului Chișinău în perioada interbelică; primar al municipiului Odessa (1941-1944). Arestat și condamnat de autoritățile comuniste, a trecut prin închisorile comuniste din Jilava și Aiud.

¹¹⁷ Iulian Popovici (1892-?), militar de carieră român-Jandarmerie. Prefect al Poliției Odessa. Maior (din 01.10.1930); locotenent-colonel (din 31.03.1938); colonel (din 24.01.1942).

¹¹⁸ Soltan Chirilă (1895-?), magistrat militar de carieră român. Magistrat militar în cadrul Curții Marțiale Odessa (1941-22.06.1944); magistrat militar în cadrul Curții Marțiale a Diviziei 21 infanterie (22.06.1944-20.01.1945); trecut din oficiu în rezervă în 29.03.1945. Maior magistrat (din 16.10.1935); locotenent-colonel magistrat (din 10.05.1941); colonel (din 22.06.1944).

¹¹⁹ Nicolae Nicolicescu (1900-?), militar de carieră român. Delegatul Corpului 2 Armată la lucrările Biroului Central de Evacuare care a organizat deportarea evreilor din Odessa. Căpitan (din 01.10.1930); maior (din 31.10.1938); locotenent-colonel (din 31.10.1942).

¹²⁰ Nu a putut fi identificat.

- un ofițer delegat al armatei
- un delegat al B.N.R.
- un delegat al Minist. de Finanțe > ca membri
- 2 locuitori delegați ai circ. respective
- un delegat al circ. poliției respective.

Operațiunile de evacuare s-au efectuat conform prevederilor ordonanței Nr. 35 a Guvernământului Civil al Transnistriei și Instrucțiunilor de detaliu date de acest Guvernământ.

Corpul 2 Armată, aflându-se în Odessa, a intervenit prin autoritatea sa atunci când anumite greutăți se opuneau aducerii la îndeplinire a prevederilor ordonanței (Calea ferată germană nu puneau vagoane la dispoziție sau chiar a sistat transporturile între 25-31 Ianuarie a.c. din lipsă de combustibil, etc.).

De asemenea a dat continuu îndrumări în ceea ce privește evacuarea – în special – a acelor evrei care prin excelență puteau fi dăunători ordinii și siguranței (tineri foști comuniști, etc.).

A urmărit continuu să nu se sisteze transporturile și a organizat razii pentru găsirea celor ce se eschivau (se alătură ordinul dat pentru prima serie de razii de 10 zile).

4) La data de 28 Februarie 1942 situația evreilor rămași în Odessa este următoarea:

a) În Ghetou 113 evrei (bărbați, femei și copii), recenzați, gata a fi expediați.

Aceștia sunt dintre cei ce s-au sustras și au fost prinși ulterior de către autoritățile polițienești prin raziile efectuate și chiar de armată.

b) În Închisoarea Centrală, 1197 evrei, în marea lor majoritate bărbați între 18-50 ani.

Aceștia sunt dintre evreii care au activat în partidul comunist. Nu au fost evacuați până în prezent întrucât Guvernământul n-avea localuri amenajate, cele de la Alexandrodar (de lângă Oceacov) nu mai corespundeau situației.

Deslegarea de a fi evacuați a obținut-o prefectul județului telefonic de la Domnul Guvernator astăzi 28 II. a.c., iar în ziua de 3 Martie ora 9 începe îmbarcarea cu destinația Wapniarka.

În închisoarea Prefecturii de Județ, un număr de circa 10 evrei (bărbați și femei). Aceștia sunt diverși mici infractori care au condamnări date de diversele servicii pretorale din Odessa. Ei se evacuează la Wapniarka.

În spital, se află în prezent un număr de 1032 evrei (bărbați, femei și copii), – care fiind bolnavi netransportabili, iar unii contagioși, au fost reținuți până la vindecare, sau cel puțin până ce vor deveni transportabili.

c) În afară de evreii menționați mai sus, mai există în Odessa și împrejurimi un număr destul de mare de evrei (aproximativ câteva mii) și anume:

- unii care s-au sustras calității de evreu prin însușire de acte false; au început a fi găsiți prin raziile ce se fac și denunțuri;
- unii care s-au refugiat fie în împrejurimile orașului, fie prin diferite ascunzători și care de asemenea vor fi identificați și evacuați pe măsura prinderilor.

Evreii menționați la aliniatul „a” vor fi evacuați împreună cu cei prevăzuți la aliniatul „b”, (1032 + 113 = 1145), de îndată ce linia Odessa-Berezovca, actualmente în refacere, va fi redată circulației, ei urmând a fi evacuați tot în nordul jud. Berezovca.

Astfel până la data de 3 Martie a.c. vor fi evacuați un total de 33.880 evrei și vor mai rămâne cei din spital și Ghetou în număr de 1145 evrei – în afară de cei ce vor mai fi găsiți ca sustrași sau ascunși.

5) Operațiunile de evacuare, în general, au decurs curent cu greutăți:

– unele inerente timpului rău în care au fost executate (ger, zăpadă mare), precum și datorită unor lipsuri în mijloacele de transport (calea ferată a trebuit să înceteze timp de 6 zile transportul între 25-31 Ianuarie a.c. din lipsă de cărbuni) iar,

– altele și cele mai importante, poliției și siguranței extrem de slabă calitativ și cantitativ, precum și insuficiența jandarmilor.

Este absolut necesar să se întărească poliția și siguranța cu elemente cu sentimente românești, elemente constatate ca pricepute și devotate serviciului.

Retribuția prezentă a acestor organe permite trimiterea la Odessa a elementelor celor mai bune.

Este necesar să se mai dea la Odessa un batalion de jandarmi pentru a curăți complet și temeinic Odessa de elementele evreiești cele mai tinere (13-45 ani) și cele mai periculoase.

În momentul de față, birourile de evacuare se reorganizează în vederea punerii în aplicare a părții a II-a a prevederilor ordonanței Nr. 35 a Guvernământului și anume a vânzării lucrurilor rămase în casele foste ocupate de evrei.

Această operațiune va începe în ziua de 3 Martie 1942.

6) Se va raporta la fiecare trei zile situația în ceea ce privește evacuarea evreilor.

7) În ceea ce privește realizările obținute în Odessa lucrarea este în curs și va fi înaintată până la 7 III a.c.

COMANDANTUL CORPULUI 2 ARMATĂ

GENERAL

N. Dăscălescu¹²¹

Delegatul Corpului 2 Armată

Maior

Nicolicescu N.

AMRP, fond 1675-Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 166, f. 258-260.

**Die Besetzung der Stadt Odessa durch die rumänische Armee
und die getroffenen Maßnahmen gegenüber der jüdischen Bevölkerung,
Oktober 1941-März 1942**

Kurzfassung

Wie bestens bekannt ist, schloss sich die rumänische Armee der Wehrmacht im Rahmen der Operation „Barbarossa“ an. Die gemeinsamen rumänisch-deutschen Militäroperationen auf der südlichen Flanke der Ostfront, in die die elfte deutsche Armee, bzw. die dritte und vierte rumänische Armee verwickelt wurden, führten bis Ende Juli 1941

¹²¹ Nicolae Dăscălescu (1884-1969), militar de carieră. Comandant al Diviziei 20 infanterie (14.06.1940-30.06.1941); comandant al Diviziei 21 infanterie (30.06-08.11.1941); comandant al Corpului 2 Armată (08.11.1941-11.01.1945, 18.02-02.03.1945); comandant al Armatei a 3-a (29.08-10.09.1944); comandant al Armatei a 4-a (12.01-18.02.1945, 02.03-01.06.1945). Arestat și întemnițat în 1951 de autoritățile comuniste, a fost eliberat în 1955 în urma apariției Decretului nr. 421/1955. General de brigadă (din 1937); general de divizie (din 1940); general de corp de armată (din 1942).

zur Befreiung von Bessarabien und der Nordbukowina, den zwei rumänischen Provinzen, die die UdSSR als Folge der zwei sowjetischen Ultimaten im Juni 1940 annektiert hatte. Nach der Befreiung der zwei Provinzen, die wieder in den territorialen Bestand des rumänischen Staates eingegliedert wurden, beschloß Marschall Ion Antonescu nach einem Briefwechsel mit Adolf Hitler, daß die rumänische Armee die Militäroperationen an der Seite der Wehrmacht fortsetzen und tiefer in sowjetisches Gebiet eindringen sollte. Im August 1941 haben Einheiten der dritten rumänischen Armee die Operationen an der Seite der elften rumänischen Armee fortgesetzt, indem sie am Durchbruch der befestigten Linie „Stalin“ und nachher am großen Einschließungskampf bei Kiew teilgenommen haben, während der vierten rumänischen Armee die Aufgabe zukam, Transnistrien und das wichtigste Ziel, den Hafen von Odessa zu erobern.

Gemäß des deutsch-rumänischen Abkommens vom 30. August 1941 sollte Transnistrien, das Gebiet zwischen dem Dnjester und dem Bug unter rumänische Verwaltung gestellt werden. Schon am 19. August 1941 hatte der Marschall Ion Antonescu einen Erlass unterschrieben, wodurch die rumänische Verwaltung eingeführt wurde, und als Gouverneur wurde der Professor Gheorghe Alexianu ernannt. Obwohl in der Fachliteratur die Absicht des Marschalls Antonescu, Transnistrien dem rumänischen Staat anzuschließen, mehrmals hervorgehoben wurde, kann diese Absicht nicht sicher anhand von Dokumenten belegt werden. Ion Antonescu hat wenigstens in der Kriegsperiode jede Andeutung auf den Anschluß Transnistriens an Rumänien vermieden und eine Entscheidung betreffs dieser Angelegenheit auf das Kriegsende verschoben. Transnistrien ist aber in kurzer Zeit zu einem „wirklichen ethnischen Grab Rumäniens“ geworden, wie Alexander Dallin behauptet hat, weil hier eine große Zahl der aus anderen Provinzen Rumäniens – besonders aus Bessarabien, der Nordbukowina, dem Altreich oder aus Südsiebenbürgen deportierten Juden ihr Ende gefunden hat.

Die Juden sind von den ersten Momenten der Einführung der rumänischen Verwaltung in Odessa zum Ziel der Verfolgung seitens der neuen Herrscher geworden. Zwecks der „Selektion“ und der Deportation der Juden aus Odessa am 18. Oktober 1941 hat der stellvertretende Kommandeur des zehnten rumänischen Infanteriedivision, General Constantin Trestioreanu, einen Erlaß erteilt, der die Errichtung eines Gettos im Hof des in der Straße Fontanskaia Daroga gelegenen Gefängnisses Odessa vorschrieb. Der Erlass bestimmte ebenfalls Folgendes: „alle Juden, abgesehen vom Geschlecht und Alter – Kinder, Frauen, Männer – werden mit der ganzen Familie evakuiert, und bei der Evakuierung werden sie das Allernotwendigste fürs Essen und Schlafen mitnehmen“ (Erlaß Nr 14420 vom 18. Oktober 1941).

Das Schicksal der Juden aus Odessa wurde durch das am Nachmittag des 22. Oktober 1941 begangene Attentat besiegelt. Denn schon in den ersten Tagen nach der Besetzung von Odessa haben die rumänischen Militärbehörden, ins Besondere das Militärkommando der Stadt und das Kommando der zehnten Infanterie-Division, unterschiedliche Informationen sowohl vom rumänischen Geheimdienst als auch von Einheimischen bekommen. Gemäß diesen Informationen wurde das Gebäude, in dem sich das rumänische Militärkommando – der ehemalige Sitz von NKVD auf der Engels-Straße – etabliert hatte, von den Sowjets auf dem Rückzug unterminiert. Obwohl das Gebäude von den Pionieren untersucht wurde und man dabei nichts Verdächtiges finden konnte, ist es am 22. Oktober nachmittags um 17 Uhr 45 in die Luft gegangen. Infolge dieser Explosion sind der Befehlshaber der zehnten Infanterie-Division, der General Ion Glogojeanu, der

Generalstabschef, der Oberst Ionescu Mangu, 4 deutsche Offiziere und 46 rumänische Soldaten ums Leben gekommen. Die Reaktion des Marschalls Antonescu nach diesen Ereignissen musste nicht lange abgewartet werden. Durch die Befehle Nr. 561-563 vom 22-24 Oktober 1941, Marschall Antonescu befahl die Hinrichtung der Juden und Bolschewisten aus Odessa und zwar:

– „für jeden rumänischen oder deutschen Offizier, der in der Explosion starb, werden 200 Kommunisten hingerichtet werden, für jeden Soldaten jeweils 100 Kommunisten; die Hinrichtungen werden im Laufe des heutigen Tages durchgeführt werden.

– alle Kommunisten aus Odessa und je ein Mitglied jeder jüdischen Familie werden zur Geisel genommen werden. Ihnen wird bekannt gemacht, daß sie – im Falle einer weiteren vergleichbaren Tat – alle hingerichtet werden“.

Das Ergebnis dieser Befehlen war ein Massaker, das am 24. Oktober 1941 stattfand. Rund 22.000 Juden (nach anderen Quellen 26-40.000 Juden) wurden von der rumänischen Truppen ermordet. Später wurden die Juden, die in Odessa die gerade erwähnten Ereignisse überlebten, während der ersten Wochen des Jahres 1942 deportiert. Man kann behaupten, die rumänische Herrschaft war für die Juden vom 16. Oktober 1941 bis Anfang März 1942 – das ungefähre Ende der Deportation der Juden aus Odessa – ein Synonym für das Terror- und Vernichtungsregime, das die Ermordung von 25 bis 40000 Juden (gemäß einem vom Oberst Erich Rodler abgefassten Bericht) und die Deportation von ca. 35000 Juden bedeutete.

